

Fåglar 1

Naturvårdsverket har tagit fram vägledningar för länsstyrelsernas arbete med bevarandeplaner för Natura 2000. Det finns totalt 257 vägledningar uppdelade i olika grupper. Vi har gjort en pdf för varje grupp. Fåglarna har vi delat i tre grupper Fåglar 1, 2, 3 och 4. Indelningen har gjorts efter fågelns nummer i fågedirektivets bilaga 1.

I denna pdf finns vägledningar för följande fåglar:

<i>A001 Smålom (Gavia stellata)</i>	2
<i>A002 Storlom (Gavia arctica)</i>	5
<i>A007 Svarthakedopping (Podiceps auritus)</i>	8
<i>A021 Rördrom (Botaurus stellaris)</i>	11
<i>A031 Vit stork (Ciconia ciconia)</i>	14
<i>A038 Sångsvan (Cygnus cygnus)</i>	17
<i>A038 Sångsvan (Cygnus cygnus)</i>	17
<i>A042 Fjällgås (Anser erythropus)</i>	20
<i>A045 Vitkindad gås (Branta leucopsis)</i>	24
<i>A068 Salskrake (Mergus albellus)</i>	26
<i>A072 Bivråk (Pernis apivorus)</i>	29
<i>A074 Röd glada (Milvus milvus)</i>	33
<i>A075 Havsörn (Haliaeetus albicilla)</i>	36
<i>A081 Brun kärrhök (Circus aeruginosus)</i>	40
<i>A082 Blå kärrhök (Circus cyaneus)</i> 53	43
<i>A084 Ängshök (Circus pygargus)</i>	46
<i>A091 Kungsörn (Aquila chrysaetos)</i>	49



A001 Smålom (*Gavia stellata*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Smålommen vill ha tillgång till lämpliga bytesdjur (fisk upp till 20 cm), vilket i svenska invatten innebär främst småvuxen mört- eller laxartad fisk eller vatten med goda bestånd av siklöja. Lämpliga häckningsplatser utgörs i allmänhet små och fisktomma skogstjärnar och myrgölar med flacka, gungflyartade stränder och med små gungflyholmar. Tillgång till områden med minimal mänsklig störning är viktigt. Arten är störningskänslig främst under ruvningen (mitten av maj – början av juli i södra Sverige, juni-juli i norra Sverige).

Arten är långlivad art med relativt låg reproduktion och är därför känslig för jakt.

Spridningsförmåga

Under häckningstid utsträcks provianteringssturer till fiskrika vatten upp till cirka 10 km från häckningslokalerna.

Smålommen övervintrar i marin miljö längs västra Europas kuster samt i södra Östersjön.

Hotbild

Försurning av viktiga fiskevatten kan innebära utglesade bestånd av bytesfisk. Förhöjda kvicksilverhalter i ägg har uppmätts från försurningsdrabbade områden, något som kan medföra försämrad reproduktion. Igenväxning av häckningstjärnar p.g.a. ökat kvävenedfall kan vara ett långsiktigt problem.

Markavvattning och rensning i utloppet till häckningstjärnar medför att stränder och holmar får kanter och överhäng (lommarna kommer inte upp till boplatserna) och häckningsöar kan bli landfasta, vilket ökar risken för predation. Även markavvattning i marker närbelägna häckningstjärnarna kan påverka vattennivån i tjärnen.

Arten är känslig för mänsklig störning, främst orsakat av friluftsliv, på häckningslokalerna under maj – juli.

Under vintertid utgör oljeutsläpp och risken att fastna i fiskeredskap hot mot arten i bl.a. Östersjön.

Nationell bevarandestatus 2001

Smålommen häckar i följande län; G, F, N, O, E, U, T, S, W, X, Y, Z, AC, BD. Det svenska beståndet uppgår till 1 200-1 400 par, med en koncentration till Värmland-Bergslagen-Dalarna och med mer glesta bestånd norr och söder därom.

Det europeiska beståndet (exkl. Grönland och Ryssland) beräknas till 6 000–11 700 par med huvuddelen i Sverige, Finland, Norge och Skottland.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Arten har under en lång tidsperiod uppvisat en negativ populationstrend både i Europa och Nordamerika. Det verkar emellertid som om tillbakagången har avstannat i Sverige och en viss återetablering har skett under 1990-talet.

Smålommen är rödlistad i Sverige, där den är placerad i kategorin Missgynnad (NT).

BirdLife International betecknar smålommen som Vulnerable i Europa och anser att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i dess bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att dess utbredning inte är koncentrerad till Europa, men att den där har en otillfredsställande bevarandestatus (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att den svenska smålompopulationen ej tillåts minska under nuvarande beståndsstorlek (cirka 1 400 par) och att arten bevaras som häckfågel i samtliga län där den finns för närvarande.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Smålommen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av smålom, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a§ MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Smålommen är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Smålommen är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Smålommen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

En kartläggning av huvuddelen av häckningslokalerna bör göras, så att dessa och anslutande marker kan få vederbörligt skydd mot markavvattning och rensning i utloppet.

Tillse att fisk inte utplanteras i smålommens häckningstjärnar.

I den mån smålommens fiskevatten är påverkade av försurning bör detta vägas in vid prioriteringen av framtida kalkningsinsatser. Smålommens häckningstjärnar med omnejd får dock ej kalkas eftersom strandvegetation och boplatser kan komma att påverkas negativt.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

För att undvika onödig störning får rastplatser och liknande anläggningar ej placeras i direkt anslutning till artens häckningslokal. Likaså bör stigar/leder och vägar ej dras i närheten av häckningsplatsen (minst 250 m avstånd, i öppen terräng längre avstånd). Det finns redan framtagna vädjandeskyltar (*Projekt Lom*) som informerar om arten. Dessa bör nyttjas vid särskilt störningskänsliga häckningslokaler.

Arten bör inventeras regelbundet och långsiktigt så att trender i häckningsframgång upptäcks tidigt. Fördelaktigt vore om arten ingick i länens miljöövervakning.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Arvidsson, B., Boström, U., Dahlén, B., de Jong, A., Kolmodin, U. och Nilsson, S.G. 1992. *The importance of mires as breeding habitat for wetland birds in Sweden*. *Ornis Svecica* 2: 67–76.
- Borgström, E. 1993. *Smålommen Gavia stellata som häckfågel i mellersta Värmland*. *Värmlandsornitologen* 21: 44–49.
- Eriksson, M.O.G. 1994. *Susceptibility to freshwater acidification by two species of loon: Red-throated Loon Gavia stellata and Arctic Loon Gavia arctica*. *Hydrobiologia* 279/280: 439–444.
- Eriksson, M.O.G., Arvidsson, B.L. och Johansson, I. 1988. *Habitatkaraktärer i häckningssjöar för smålom Gavia stellata i sydvästra Sverige*. *Vår Fågelvärld* 47: 122–132.
- Eriksson, M.O.G. & Johansson, I. 1997. *Smålommen Gavia stellata i sydvästra Sverige - beståndsutveckling och häckningsframgång*. *Ornis Svecica* 7: 1–10.
- Eriksson, M.O.G., Johansson, I. & Ahlgren, C-G. 1992. *Levels of mercury in eggs of Red-throated Diver Gavia stellata and Black-throated Diver G. arctica in Southwest Sweden*. *Ornis Svecica* 2: 29–36 (sammanfattning på svenska: *Kvicksilvernivåer i ägg av smålom Gavia stellata och storlom Gavia arctica i sydvästra Sverige*).
- Eriksson, M.O.G. och Sundberg, P. 1991. *The choice of fishing lakes by Red-throated Diver Gavia stellata and Black-throated Diver G. arctica during the breeding season in South-west Sweden*. *Bird Study* 38: 135–144.
- Norberg, R.Å. och Norberg, U.M..1976. *Size of fish carried by flying red-throated divers, Gavia stellata (Pont.), to nearly fledged young in nesting tarn*. *Ornis Fennica* 53: 92–95.
- Skyllberg, U., Lessman, J. och Hansson, P. 1997. *Häckningsmiljöns betydelse för häckningsframgången hos havsfiskande smålom Gavia stellata i Västerbotten*. *Ornis Svecica* 9:107-120.
- Tucker, G.M. & Heath, M.F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. *BirdLife International, Cambridge* (BirdLife Conservation Series No. 3).

Webbadresser

<http://www.umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>



A002 Storlom (*Gavia arctica*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Storlommen behöver tillgång till lämpliga bytesdjur, dvs. fiskar, i viss mån vatteninsekter. Den behöver även lämplig plats att bygga sitt bo på, vilket nästan uteslutande innebär öar, särskilt mindre holmar och skär, belägna i klarvattenssjöar (oligotrofa och mesotrofa), i sällsynta fall längs ostkusten.

Tillgång till områden med minimal mänsklig störning är viktig. Arten är störningskänslig under häckningen (maj-juli/augusti), främst under ruvningsperioden.

Arten är långlivad art med relativt låg reproduktion och är därför känslig för jakt.

Spridningsförmåga

Under häckningen rör sig arten normalt inom 1-10 km radie från häckningslokalerna.

Storlommen övervintrar dels i östra Medelhavet och Svarta havet, dels i mindre utsträckning i västra Europa. Övervintrar även regelbundet längs södra Sveriges kuster.

Hotbild

Största hotet torde utgöras av mänsklig störning på häckningslokalerna under främst maj genom landning av båtar på häckningsskär, badande folk, båtsport och sportfiske. Sådan störning ökar risken för äggpredation. Andra problem utgörs av onaturliga vattenståndsvariationer till följd av regleringar, som kan omintetgöra eller försena häckningen, vilket i det senare fallet ökar risken för mänsklig störning.

Inverkan av miljögifter kan inte uteslutas. En ökad risk för exponering av giftiga metaller kan finnas för lommar som söker föda i sura sjöar. Försurning leder även till utarmning av fiskbestånd och därmed minskat födounderlag.

Sannolikt, men inte klarlagt, finns en ökad dödlighet bland vuxna fåglar i samband med användningen av nylonnät för fiske.

Nationell bevarandestatus 2001

Storlommen häckar i hela Sverige utom på Öland och Gotland.

Storlommen bedöms häcka med 5 000–6 000 par i landet (år 2000). Inventeringsdata från södra och mellersta Sverige visar på att storlommen generellt sett håller en relativt stabil population även sett i ett 30-årigt tidsperspektiv. Ungproduktionen ligger på ungefär samma nivå som i början av 1970-talet och lokalt/regionalt har arten ökat något. Kunskapen om norrlandsbeståndets storlek och populationsutveckling är dock mindre god.

Det europeiska häckfågelbeståndet utanför Ryssland uppgår till 19 000–27 000 par.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

BirdLife International betecknar storlommen som Vulnerable i Europa och anser att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i dess bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att dess utbredning inte är koncentrerad till Europa, men att den där har en otillfredsställande bevarandestatus (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

En målsättning bör vara att bevara den svenska populationen i åtminstone dess nuvarande storlek och utbredning. Ingen påtaglig minskning av populationen bör ske i något län.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Storlommen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av storlom, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Storlommen är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Storlommen är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Storlommen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställt av Naturvårdsverket)

Landstigningsförbud bör införas på häckningslokaler (öar) som utnyttjas för friluftsliv. Skyddet bör omfatta landstigningsförbud samt befaringsförbud inom ett avstånd av minst 100 m från häckningsskär, i södra Sverige under tiden 15/4-15/7. Förbud mot vattenskidåkning alternativt hastighetsbegränsning bör övervägas i sjöar med många lompar.

Det finns redan framtagna vädjandeskyltar (*Projekt Lom*) som informerar om arten. Dessa bör nyttjas vid särskilt störningskänsliga häckningslokaler eller vid parkeringsplatser och bryggor invid sjön.

Regleringar av vattenståndet bör utformas så att vattenståndsändringarna från senare delen av april till början av juli blir små (högst 5 cm ökning, högst 30 cm minskning).

Behovet av kalkning av sjö med häckande storlom måste avgöras från fall till fall.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att

läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Ahlgren, C.-G. 1987. *Projekt storlom – vädjandeskyltar framtagna*. *Gavia* 13: 15–16.
- Andersson, Å., Lindberg, P., Nilsson, S.G. och Pettersson, Å. 1980. *Storlommens Gavia arctica häckningsframgång i svenska sjöar*. *Vår Fågelvärld* 39: 85–94.
- Dunker, H. 1974. *Habitat selection and territory size of the Black-throated Diver, Gavia arctica (L.), in south Norway*. *Norwegian Journal of Zoology* 22: 15–29.
- Dunker, H. och Elgmork, K. 1973. *Nesting of the Black-throated Diver, Gavia arctica (L.), in small bodies of water*. *Norwegian Journal of Zoology* 21: 33–37.
- Eriksson, M.O.G. 1985. *Prey detectability for fish-eating birds in relation to fish density and water transparency*. *Ornis Scandinavica* 16: 1–7.
- Eriksson, M.O.G. 1986. *Reproduction of Black-throated Diver Gavia arctica in relation to fish density in oligotrophic lakes in southwestern Sweden*. *Ornis Scand.* 17: 245–248.
- Eriksson, M.O.G. 1987. *Storlommens Gavia arctica produktion av ungar i sydvästsvenska sjöar*. *Vår Fågelvärld* 46: 172–186.
- Eriksson, M.O.G. 1993. *Susceptibility to freshwater acidification by two species of loon: Red-throated Loon Gavia stellata and Arctic Loon Gavia arctica*. *Hydrobiologia (under tryckning)*.
- Eriksson, M.O.G. och Sundberg, P. 1991. *The choice of fishing lakes by Red-throated Diver Gavia stellata and Black-throated Diver Gavia arctica during the breeding season in South-west Sweden*. *Bird Study* 38: 135–144.
- Eriksson, M.O.G., Johansson, I. och Ahlgren, C-G. 1992. *Kvicksilvernivåer i ägg av smålom Gavia stellata och storlom Gavia arctica i sydvästra Sverige*. *Ornis Svecica* 2: 29–36.
- Grenmyr, U. och Sundin, J-A. 1980. *Storlommens förekomst längs Norrlandskusten*. *Vår Fågelvärld* 39: 100–101.
- Götmark, F. 1989. *Effekter av friluftsliv på fågelfaunan*. *Naturvårdsverket Rapport 3682*.
- Götmark, F., Neergaard, R. och Åhlund, M. 1988. *Storlommen i Fegen-Kalvsjön-Svansjöarna*. Länsstyrelsen i Älvsborgs län (Vänersborg) 1988:8.
- Götmark, F., Neergaard, R. och Åhlund, M. 1989. *Nesting ecology and management of the arctic loon in Sweden*. *J. Wildl. Manage.* 53: 1025–1031.
- Götmark, F., Neergaard, R. och Åhlund, M. 1990b. *Storlommens häckning och skyddsområdenas effekt i Fegen, Svansjöarna och Kalvsjön*. *Gavia* 16: 5–14.
- Lindberg, P. 1968. *Något om storlommens (Gavia arctica L.) och smålommens (Gavia stellata L.) ekologi*. *Zoologisk Revy* 30: 83–88.
- Nilsson, S.G. 1977. *Adult survival rate of the Black-throated Diver Gavia arctica*. *Ornis Scandinavica* 8: 193–195.
- Pettersson, Å. 1985. *Storlom i Sottern. En studie av inventeringsmetodik, häckningsframgång och störningskänslighet*. *Statens Naturvårdsverk rapport 3011*.
- Sjölander, S. 1978. *Reproductive behaviour of the Black-throated Diver Gavia arctica*. *Ornis Scandinavica* 9: 51–65.



A007 Svarthakedopping (*Podiceps auritus*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Tillgång till lämplig föda, vilket under häckningstiden består huvudsakligen av evertebrater, speciellt akvatiska, men också terrestra insekters larvstadier, samt till en mindre del fisk, salamandrar och grodyngel.

Arten är mycket känsligt för näringskonkurrens med fisk. För lyckad reproduktionen bör häckningsvattnen sakna, eller ha starkt reducerad fiskförekomst.

Tillgång till lämplig häckningsplats, vilket i allmänhet innebär små och fisktomma sötvatten i form av viltvatten, dammar, kärr, agmyrar och vattenfyllda lertag. Kan även häcka i större sjöar, både eutrofa slättsjöar som mer näringsfattiga skogssjöar. I de senare fallen bör undervattensvegetationen vara riklig om där finns fisk. Förekommer även vid vissa kustlokaler i Östersjön och Bottenhavet/Bottenviken.

Spridningsförmåga

Under häckningen är arten bunden till det vatten där boet anläggs.

Övervintrar i marin miljö i västra och mellersta Europa.

Hotbild

Arten har stora svårigheter att reproducera sig med lyckat resultat i småvatten där fisk planterats in (näringskonkurrens).

Igenläggning av småvatten (t.ex. lertag, industridammar, viltvatten, golfbanedammar) kan åtminstone lokalt utgöra en fara för artens fortbestånd.

Total igenväxning eller dess motsats – totalt borttagande av vattenvegetationen – påverkar artens numerär negativt.

Utdikning eller kraftig vattenståndssänkning i tidigare goda häckningsmiljöer medför att arten minskar i antal eller försvinner.

Ökad predation av mink, men även kråka m.fl. arter, kan vara en delförklaring till att arten försvunnit från många lokaler under de senaste 30 åren. Under denna period har dessutom skyddet mot predatorer försämrats genom att antalet skrattnåskolonier minskat kraftigt.

Fortskridande förorening av havsmiljön, t.ex. oljeutsläpp, påverkar arten negativt i dess övervintringsområden.

Nationell bevarandestatus 2001

Svarthakedoppingen häckar i följande län; M (tillfälligt), K, I, H, G, F, O, E, D, AB, C, U, T, S, W, X, Y, Z, AC, BD



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Riksinventering 1996 gav 1 100–1 300 par, dvs. en halvering på 24 år. Har möjligen visat vissa tecken på en ökad population sedan dess. Har minskat med i runda tal 30% de senaste 15 åren.

Den europeiska populationen utanför Ryssland är beräknad till cirka 7 500 par.

Svarthakedoppingen är rödlistad i Sverige, där den är placerad i kategorin Sårbar (VU).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att den svenska populationen ej tillåts minska under nuvarande beståndsstorlek och att den på sikt ökar till 2 500 par, samtidigt som arten bevaras som häckfågel i samtliga län där den finns för närvarande.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Svarthakedoppingen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av svarthakedopping, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid en avverkning, etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning (MB 11: 13–14 och förordningen om vattenverksamhet).

Svarthakedoppingen är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Svarthakedoppingen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Kartläggning av artens häckningslokaler bör ske, så att dessa kan få vederbörligt skydd mot dikning och liknande ingrepp.

Tillse att fisk inte utplanteras i svarthakedoppingens häckningsvatten. I tidigare goda häckningsområden och där fisk på något sätt kommit in, bör åtgärder vidtas som missgynnar fiskförekomsten.

Vid anläggning av viltvatten är det önskvärt att stränderna görs flacka.

Igenfyllning av eller dumpning måste undvikas i små vatten.

Arten bör inventeras regelbundet (fem eller tio års intervall) så att trender i populationens storlek uppmärksammas. Det är fördelaktigt om arten ingår i länens miljöövervakning.

Svarthakedoppingen är inte speciellt störningskänslig för folk som passerar eller uppehåller sig på land. Leder och rastplatser kan därför utan större risk placeras helt nära det vatten där arten häckar. Vid lokaler som tidigare hyst häckande svarthakedopping kan åtgärder som missgynnar



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

eller förhindrar fiskförekomst eller reglerar förekomsten av främst mink, ge förutsättningar för återetablering av arten.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

Axbrink, M. 1991. Inventering av skrattnås och svarthakedopping i Hälsingland 1991. Fåglar i X-län 22: 121–134.

Douhan, B. 1989. Svarthakedoppingen i Uppland 1988. Fåglar i Uppland 16: 13–27.

Douhan, B. 1995. Svarthakedoppingen i Uppland '94. Populationsutveckling och artens framtid. Fåglar i Uppland 22:7–18.

Douhan, B. 1998. Svarthakedoppingen – en fågel på tillbakagång i Sverige. Vår Fågelvärld 57 (1): 7-22

Regnell, S. 1981. Häckningsbeståndet av svarthakedopping *Podiceps auritus* i Sverige. Vår Fågelvärld 40: 13–22.

Regnell, S. 1981. Att taxera häckningsbestånd av svarthakedopping *Podiceps auritus*. Vår Fågelvärld 40: 23–32.

Staaav, R. 1986. Täta svarthakedoppingförekomster i Norden. Medd. nr. 17, Angarngruppen, s. 37–42.

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>



A021 Rördrom (*Botaurus stellaris*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Rördromen kräver grunda slättsjöar med täta vassbestånd (1-10 ha) och med god tillgång på fisk, grodor och vatteninsekter.

Spridningsförmåga

Reviret under häckningstid omfattar normalt 20-40 ha. Arten är polygyn (hanen parar sig med flera honor), vilket medför att hanarna under häckningstid kan förflytta sig över större områden och mellan olika sjöar.

Övervintrar i Västeuropa och enstaka individer finns kvar i södra Sverige hela vintern..

Hotbild

Minskad bladvassareal och brist på gammal vass i lämpliga sjöar kan medföra att arten försvinner lokalt. Försumpning genom sänkning av vattenståndet i lämpliga sjöar eller andra våtmarker kan resultera i att fisken slås ut vintertid på grund av låg syrehalt eller bottenfrysning, varvid födounderlaget försvinner.

Mink kan stundom ge sig på och döda rördromungar.

Vid stränga vintrar i Nordvästeuropa kan den svenska populationen minska kraftigt.

Nationell bevarandestatus 2001

Rördrommen häckar i följande län; M, K (tillfälligt), I, H, G, F, O, E, D, AB, C, U, T, S, W och X. Huvuddelen av rördrommarna återfinns i det mellansvenska slättsjöområdet kring Vänern, i Östergötland, Närke och Mälardalskapen. Bland de bästa rördromsjöarna år 2000 fanns sju sjöar med minst 10 tutande rördromhanar. Dessa var Vänern (92 hanar), Mälaren (90), Tåkern (43), Hjälaren (27), Långhalsen i Sörmland (17), Hornborgasjön (11) och Tämnamaren i Uppland (10). Mälaren, som tidigare toppat listan, tycks ha blivit bristfälligt undersökt och hyste troligen över 100 hanar, kanske 120.

Under förutsättning att varje revirhållande hane motsvarar ett häckande par, så varierar den svenska stammen mellan 135 och 650 par. Många hanar är dock troligen operade. Å andra sidan kan hanen ha flera häckande honor, som bor nära varandra inom samma hanrevir.

Det europeiska beståndet utanför Ryssland är beräknat till 10 500 par.

Rördrommen är rödlistad i Sverige, där den är placerad i kategorin Sårbar (VU).

BirdLife International betecknar rördrommen som Vulnerable i Europa och anser att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i dess bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att dess utbredning inte är koncentrerad till Europa, men att den där har en otillfredsställande bevarandestatus (Tucker & Heath 1994).



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att den svenska populationen i genomsnitt överstiger 500 par och att arten är spridd inom hela sitt utbredningsområde enligt ovan.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Rördrommen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av rördrom, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Rördrom tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Rördrommen är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Rördrommen är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Rördrommen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Kartläggning av artens häckningslokaler bör ske, så att negativa biotopförändringar uppmärksammas och hindras. Restaurering av grunda och starkt igenvuxna sjöar kan vara positivt för rördrommen genom att höja medelvattenståndet, skapa större fria vattenytor och öppna upp laguner i vassarna. Eventuell vasslåtter bör ske på sådant sätt att tillräckligt stora områden med gammal vass lämnas kvar. I områden med häckande rördrom får arealen vass ej understiga cirka 1 ha/par.

Vandringsleder etc. kan passera nära (50 m) ropande rördrommars uppehållsplats, utan att fåglarna blir nämnvärt störda.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

Broberg, L. 1948. Häckande rördrom *Botaurus stellaris* i Mälaren 1948. Vår Fågelvärld 7: 97-105.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

- Broberg, L. 1952. Söderfjärden, rördrommens högberg i Mälaren. I: Bergman, S. & Curry-Lindahl, K. (red.). Natur i Södermanland, pp. 193-206. Stockholm.
- Broberg, L. 1971. Rördrommen *Botaurus stellaris* i Sverige 1969. Vår Fågelvärld 30: 91-98.
- Broberg, L. 1980. Rördrommen i Sörmland 1969 och 1979. Fåglar i Sörmland 13: 41-50.
- Broberg, L. 1986. Rördrommen *Botaurus stellaris* i Sverige 1979. Vår Fågelvärld 45: 275-284.
- Broberg, L. 1994. Rördrom i Sörfjärden – fångst/återfångst av revirhävande rördromhanar. Fåglar i Sörmland 27: 26-29.
- Broberg, L. 2002. Rördrommen i Sverige - resultat av riksinventeringen 2000. Vår Fågelvärld 61 (2).
- Broberg, L. 2002. Rördrommen i Sörmland 2002. Fåglar i Sörmland nr 2/2002
- Carlsson, U.T. 2001. Rördrommen *Botaurus stellaris* i Värmland – historik samt resultat av riksinventeringen år 2000. Värmlandsornitologen 29: 53-64.
- Douhan, B. 2001. Rördrommen i Uppland. Resultat av riksinventeringen år 2000 och en tillbakablick på artens tidigare förekomst i Upplands rapportområde. Fåglar i Uppland 28: 20-30.
- Elf, A. 2001. Rördrom och dvärgmåå i Östergötland 2000 – utbredning och numerär. Vingspegeln 20: 2-6.
- Fransson, T. & Pettersson, J. 2001. Svensk ringmärkningsatlas. Vol. I. Stockholm.
- Hagenmeijer, E J M. & Blair, M J. 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser, London.
- Johansson, R. 2001. Rördrommen *Botaurus stellaris* i Småland – Riksinventeringen 2000. Milvus nr 1/2001: 10-17.
- Laike, I. & Åhsberg, B. 2001. Rördrommen i Skåne år 2000. Anser 40: 217-222.
- Larsson, L. 2001. Rördrommen *Botaurus stellaris* i Närke. Fåglar i Närke nr 1/2001.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. Svensk fågelatlas, Vår Fågelvärld, supplement 31, Stockholm.

Webbadresser

<http://www.umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>



A031 Vit stork (*Ciconia ciconia*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Den vita storken fångar huvudparten av sin föda vid sumpiga och fuktiga områden, t.ex. vid betade strandängar, utefter åsystem, på deltan och silängar, men även längs diken och på stubbåkrar. Födan utgörs av grodor, småfisk, sorkar och möss, insekter och dagmask, men även av ödlor, ormar och mullvadar etc. Ungarna kräver i genomsnitt 0,4 kg föda/dygn.

Arten kräver att det finns möjligheter att bygga sitt stora risbo, antingen på byggnader eller i stora träd med grovt grenverk. Häckningsframgången bestäms i stor utsträckning av sommarvädret – under svala år med riklig nederbörd omkommer en stor andel av storkungarna.

Spridningsförmåga

Den vita storken kan, på samma sätt som den svarta storken, flyga miltals från boet till optimala näringsställen. Arten övervintrar i östra och södra Afrika. Den nuvarande svenska buruppfödda populationen övervintrar dock i Sverige och endast några enstaka individer har lärt sig att flytta söderut.

Hotbild

Den omfattande markavvattning, dränering och uppodling som skedde i södra Sveriges jordbruksbygder fr.o.m. mitten av 1800-talet medförde så småningom en brist på våtmarker, t.ex. i form av våta/fuktiga strandängar längs sjöar och vattendrag. Våtmarksarealerna bedöms sedan 1800-talet minskat med 80-90% i Skåne. En del ängsmark har ersatts av vallar, men dessa är inte riktigt bra födosökshabitat för storken. I de bästa jordbruksbygderna har nästan all beteshävdad ängsmark ersatts av sädesodling, vilket har medfört födobrist för arten.

Högspänningsledning eller stag i närheten av häckningslokalerna kan vara en dödsfälla för arten.

Torka i övervintringsområdena liksom ökenspridning är negativa händelser som påverkar överlevnaden. Bekämpning av gräshoppor i Afrika med kemiska medel anses också påverka storkens överlevnad negativt.

Under flyttningen förbi Medelhavet samt i övervintringsområdet i Afrika sker fortfarande en icke försumbar avskjutning.

Nationell bevarandestatus 2001

Ett projekt med uppfostring av vit stork med syftet att återfå en fritt häckande population bedrivs i Skåne i ett samarbete mellan Skånes Naturvårdsförbund, Skånes Ornitologiska Förening och IVL Aneboda. För närvarande (2002) finns 80 friflygande storkar, varav 25 häckande par, i Skåne. År 2001 producerade de vildhäckande storkarna 41 ungar. Dessa storkar



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

betraktas dock fortfarande som en djurparkspopulation, eftersom fortfarande inga regelrätta flyttningar sker.

Vita storken är rödlistad i Sverige, där den är placerad i kategorin Försvunnen (RE).

BirdLife International betecknar vita storken som *Vulnerable* i Europa och anser att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i dess bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att dess utbredning inte är koncentrerad till Europa, men att den där har en otillfredsställande bevarandestatus (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen är att Sverige återfår den vita storken som en årlig häckfågel i Skåne med ett bestånd om cirka 150 vilda par, vilka flyttar via östra Medelhavsområdet till övervintringsplatser i Afrika. För att uppnå gynnsamt bevarandestatus krävs drygt 500 häckande par.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Vita storken är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av vit stork, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vit stork tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Vita storken är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Vita storken är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Vita storken är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Genom ett flertal aktörer har under senare år en mängd småvatten återställt eller nyskapats i Skåne och bl.a. storkprojektet arbetar förutom med själva uppfödningen med biotoprestaureringar runtom i landskapet. Denna verksamhet bör fortsätta. Restaurering av silängssystemen med slätter och återskapande av naturliga vattenvägar och översvämningar har påbörjats och bör fortsätta. Berörda myndigheter bör i samverkan uppmuntra skyddet och återställandet av betesmarker i anslutning till våtmarker, liksom igenläggandet av dikessystem där sådant är möjligt.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Slåtter och bete bör ske så att den grunda vattenzonen hålls öppen och utveckling av hög strand- och vattenvegetation (t.ex. vass och viden) hindras. Utanför våtmarkerna bör en buffertzona med oplöjda stubbåkrar tillåtas, eftersom dessa är storkens viktigaste födoplastser under sensommaren inför höstflyttningen.

Uppsättning av boplatzformar på lämpliga platser nära goda födosöksområden är en positiv åtgärd.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Bairlein, F. 1991. *Population studies of White Storks (Ciconia ciconia) in Europe. I: Perrins, C.M., Lebreton, J.-D. och Hiron, G.J.M. (eds.). Bird Population Studies - Relevance to conservation and management. Oxford.*
- Cavallin, B. 1993. *Storkprojektet (The Swedish White Stork Project). Anser 32: 35–46.*
- Kjellén, N. 1989. *Den vita storken Ciconia ciconia – förekomst, ekologi och beståndsförändringar. Anser 28: 87–114.*
- Milstein, P.le S. 1968. *Preliminary observations of white storks feeding on poisoned brown locusts. Ostrich, Suppl. No. 6: 197–215.*
- Nilsson, L. 1989. *500 år i Skåne? Den vita storkens historia i Sverige. Anser 28: 115–124.*
- Noréhn, N. 1935. *Om storkens häckningsförhållanden i Skåne 1934. Skånes Natur 22: 143.*
- Noréhn, N. 1938. *Förändringar i storkstammens storlek och utbredning i Skåne under senare år. Svensk geografisk årsbok 1938, pp.99.*
- Noréhn, N. 1952. *Storkstammen i Skåne under åren 1947–1951. Skånes Natur 39: 3–8.*
- Pleym, J. 1995. *Habitatval, föda och häckningsbiologi hos friflygande vita storkar Ciconia ciconia i Skåne. Anser 34: 111–124.*
- Rheinwald, G., Ogden, J. och Schulz, H. 1989. *Weisstorch. Status und Schutz. Proceedings of the First International Stork Conservation Symposium Walsrode, 14–19 Oct 1985. - Dachverband Deutscher Avifaunisten, Bonn.*
- Sziji, J. och Sziji, L. 1955. *Contributions to the food-biology of the White Stork (Ciconia c. ciconia L.). Aquila 59–62: 83–94.*

Webbadresser

<http://www.umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>



A038 Sångsvan (*Cygnus cygnus*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Sångsvanen häckar i grunda, vegetationsrika vatten. Den kräver god tillgång på undervattensväxter under häckningssäsongen, liksom lämplig och god tillgång på grön växlighet under vintersäsongen.

Arten kräver relativt ostörda områden under sin flyttning och övervintring.

Spridningsförmåga

Under häckningen rör sig paret normalt inom ett mycket begränsat område runt boplatsen. Sångsvanen blir könsmogen först vid 4 års ålder och fram till dess för de unga svanarna en ambulerande tillvaro i stora landskapsavsnitt.

Arten övervintrar i södra Sverige, Danmark och Nordsjöländerna.

Hotbild

Ingen uppenbar hotbild finns för närvarande.

Nationell bevarandestatus 2001

Från att under 1900-talets mitt ha varit en mycket sällsynt häckfågel på avsidet belägna lokaler i Lappland och Jämtland, har arten under senare delen av 1900-talet expanderat kraftigt. Därmed är den inte längre en utpräglad och skygg ödemarksfågel. År 1997 beräknades den svenska populationen uppgå till 3 800 etablerade par och arten häckade då i samtliga svenska län. Vid denna tidpunkt hade dock sångsvanen ännu ej etablerat sig på Öland. Förutom det häckande beståndet finns ett okänt, men stort antal ej könsmogna fåglar.

Den europeiska stammen utanför Ryssland uppgår till cirka 8 000 par varav cirka 2 000 på Island, cirka 1 500 par i Finland och cirka 300 par i Norge.

BirdLife International placerar sångsvanen i SPEC kategori 4, vilket innebär att dess bevarandestatus är gynnsam, men att mer än hälften av dess utbredningsområde allt mer än hälften av den globala populationen finns i Europa, där vi alltså har ett visst ansvar för arten (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen är att vi upprätthåller en livskraftig häckfågelpopulation om minst 5 000 par, utbredd över hela landet.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Sångsvanen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av sångsvan, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a§ MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Sångsvanen är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Sångsvanen är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Sångsvanen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Viktiga rast- och övervintringslokaler bör ges ett skydd mot exploatering och störningar. Vårastlokalerna är mycket viktiga för konditionsuppbyggandet inför fortsatt flyttning och kommande reproduktion. Internationellt viktiga rastlokaler (>250 ind.) bör därför skyddas mot störande verksamhet och mot ingrepp som försvårar eller omintetgör rastning. Totalt passerar cirka 30 000 sångsvanar genom Svealand/södra Norrland på sin väg till häckningslokaler i norra Sverige och framförallt till häckningsområden i Finland och Ryssland.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Arvidsson, B. 1987. Sångsvanens utbredning och populationsstorlek i Sverige. *Vår Fågelvärld* 46: 248–255.
- Axbrink, M. 1999. Sångsvanen ökar, resultat från riksinventeringen 1997. *Vår Fågelvärld* 58(3): 10-16.
- Blomgren, A. 1974. Sångsvan. Stockholm. (med 29 referenser).
- Douhan, B. 1998. Sång- och knölsvan i Uppland 1997. *Fåglar i Uppland* 25(1): 10-30.
- Elmelid, J., Holm, R. & Hansson, L. 1977. *Det skånska sångsvansbeståndets utveckling fram till 1976*. Anser 16: 97-106.
- Fjeldså, J. 1972. *Endringer i sangsvanens, Cygnus cygnus, utbredelse på den skandinaviska halvøy i nyere tid*. Sterna 11: 145–163.
- Haapanen, A., Helminen, M. och Suomalainen, H.K. 1973. *The spring arrival and breeding phenology of the whooper swan, Cygnus c. cygnus, in Finland*. Finnish Game Res. 33: 31–38.
- Haapanen, A., Helminen, M. och Suomalainen, H.K. 1973. *Population growth and breeding biology of the whooper swan, Cygnus c. cygnus, in Finland 1950–1970*. Finnish Game Res. 33: 39–60. (med 30 referenser).
- Hjelm, O. 1998. Sångsvanen i Östergötland 1997 – utbredning och numerär. *Vingspegeln* 17: 2-6.
- Hjort, N. & Lötberg, U. 1999. Svanesång. Uppskattat men underskattat värtecken. *Vår Fågelvärld* 58(2): 14-21.



Natura 2000 Art- och naturtypsvisa vägledningar

- Holmgren, V. och Karlsson, J. 1982. Sångsvanen fortsätter att öka i Skåne. Resultat från en inventering 1978-79. Anser 21: 163-168.*
- Johansson, R. 1998. Sångsvanen Cygnus cygnus i Småland – Riksinventeringen 1997. Milvus 26(2): 2-27.*
- Nilsson, L. 1977. Rast- och övervintringslokaler för änder, svanar och sothöns i södra Sverige. Rapport från Statens naturvårdsverk, SNV PM 914.*
- Nilsson, L. 1995. Sångsvaninventering i Sverige januari 1995. Fåglar i Dalarna 28: 111-113.*
- Nilsson, L., Andersson, O., Gustavsson, R. & Svensson, M. 1998. Increase and changes in distribution of breeding Whooper Swans Cygnus cygnus in northern Sweden from 1972-1997. Wildfowl 49: 6-17.*
- Nilsson, Å. 1998. Sångsvanens utbredning och status i östra Småland. Fåglar i östra Småland 10: 23-29.*



A042 Fjällgås (*Anser erythropus*)

Uppdaterad senast: 2003-10-17

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se; Åke Andersson, Uppsala. ake_a@swipnet.se

Ekologiska krav

Fjällgåsen kräver för sin häckning orörda och störningsfria områden i fjällens björk- och videzon, där det finns större och mindre sjöar med förekomst av öar. Betesområden i form av myrar och gräsmarker måste finnas i nära anslutning till häckningsplatsen. Arten kräver rast- och övervintringslokaler med gott om lämplig föda (främst gräsvegetation) och möjlighet att övernatta ute på vatten.

De svenska fjällgåspopulationen är resultatet av ett återutplanteringsprojekt och fåglarna övervintrar på kulturbetesmarker i främst Holland.

Spridningsförmåga

Under häckningen uppehåller sig fjällgässen inom ett begränsat område i närheten av sin boplats (storleksordningen 2-5 km²).

Svenska fåglar flyttar mellan Sverige och Holland.

Hotbild

Det ursprungliga svenska fjällgåsbeståndet (sannolikt åtminstone något tusental häckande par under inledande delen av 1900-talet) flyttade mot sydost och övervintrade i området mellan Kaspiska havet och Ungern, även i Iran, Turkiet, Rumänien och Bulgarien. Den kraftiga minskning som konstaterades under 1900-talet förklaras främst av det höga jakttrycket i dessa övervintringsområden och längs flyttvägarna genom Ryssland. På rastplatser och i vinterkvarter har även biotopförsämring (torrläggning, överdämning, ändrat jordbruk och industrialisering) inverkat menligt. Fortfarande hotas arten (de fåtaliga nordnorska samt ryska fåglarna) av minskande arealer lämpliga för födosöksområden samt av en fortsatt jakt i ovan nämnda länder

Flera samverkande faktorer i häckningsområdena kan ha bidragit till artens kraftiga minskning under 1900-talet; ökade störningar, illegal jakt och fångst (främst under ruggningsperioden), vattenkraftsutbyggnad samt rödrävens expansion till högre zoner i fjällen.

Den nuvarande hotbilderna i Sverige domineras framför allt av en livskraftig rödrävstam i fjällen (predator på fjällgås och dess bon) samt av en störningsrisk från främst sportfiskare. Dessutom har förändringar i renkötseln medfört försämrade födotillgång för korpen under maj-juni, vilket medför risk för en ökad predation på fjällgåsens ägg och ungar. Andra predatorer på fjällgås, dock mer marginella, är kungsörn och mink. Frånvaron av lämmelår efter 1984 kan ha påverkat reproduktionen negativt.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Nationell bevarandestatus 2001

Den nuvarande svenska populationen omfattar enbart utsatta fåglar eller deras avkomma som lärt sig flytta mot söder till Holland.

Fjällgåsen häckar f.n. med ca 10 par i BD-län och sedan år 2002 även med någo par i AC-län. Det totala beståndet torde uppgå till storleksordningen 100 individer. Under första hälften av 1900-talet häckade fjällgåsen ganska allmänt i AC- och BD-län, men även lokalt i Z-län (Ånnsjön).

I Nordnorge häckar fortfarande 20-35 par och i Ryssland (Pechoradeltat – Ural/Yamal) uppgår beståndet till 250–500 par.

Fjällgåsen är globalt rödlistad, och är placerad i kategorin Sårbar (VU).

Fjällgåsen är rödlistad i Sverige, där den är placerad i kategorin Akut hotad (CR).

BirdLife International betecknar fjällgåsen som Vulnerable i Europa och anser att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i dess bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 1, vilket innebär att arten är globalt hotad (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Ett första etappmål bör vara att återfå en livskraftig fjällgåsstam (åtminstone minst 100 årligen häckande par) i vår svenska fjällvärld. För att nå gynnsam bevarandestatus måste det häckande beståndet överstiga 500 par, spridda i BD och AC län.

Utsättningsverksamheten, som i dagsläget är en förutsättning för att vi skall återfå en livskraftig stam inom landet, är f.n. inställd (inga utsättningar år 2000 - 2003) beroende på att bläsgåsgener har konstaterats hos flera av avelsföräldrarna. Det hägnade beståndet har undersökts med avseende på släktskap samt eventuell förekomst av bläsgåsgener. En förutsättning för fortsatt utsättning är att ett genetiskt godtagbart avelsbestånd byggs upp.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Fjällgåsen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av fjällgås, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Fjällgås tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a§ MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Fjällgåsen är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Fjällgåsen är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Fjällgåsen är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

En avelsstam utan eller med ett minimum inblandning av bläsgåsgener måste byggas upp. Denna bör helst byggas upp av vilda norska eller västsibiriska fåglar, ej av djurparksfåglar av okänd geografisk härkomst. Från denna bör under flera år ett avsevärt antal ungar årligen utplanteras i svenska fjällvärlden med de metoder som använts hittills, dvs. med vitkindade gäss som fosterföräldrar.

Sportfiske bör under sommarhalvåret avlysas från områden med häckande fjällgås, eftersom denna verksamhet är starkt störande på fåglarna och bevisligen medför att många häckningar spolieras. Landstigning på öar under häckningstiden bör förbjudas. Vandringsleder bör dras minst 200 m från viktiga betesmarker för fjällgås och raststugor bör undvikas inom 1 km avstånd från häckningsområden

Under uppbyggnadsfasen av en ny livskraftig fjällgåspopulation bör rödräv och mink hållas efter i de områden där häckningar sker. Likaså kan det vara positivt att under fjällgåsens ruvningsperiod lägga ut åtlar i häckningsområdets omgivning med syftet att tillhandahålla föda åt korpar och kungsörn (minskad predationsrisk på ägg och vuxna).

Viktiga rastplatser för de svenska fjällgässen bör ges skydd och fredas från störningar.

Det är även angeläget att stödja det internationella arbetet med att skydda rast- och övervintringsplatser utefter artens ursprungliga flyttningsrutt samt reglera jakten på gäss i dessa. Målet är att den ursprungliga norska populationen ska öka och på sikt även sprida sig till den svenska och finska fjällvärlden.

Information bör spridas bland jägare hur man skiljer fjällgäsen från övriga gäss.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Lorentsen, S.-H., Øien, I. J., Aarvak, T., Markkola, J., von Essen, L., Faragó, S., Morozov, V., Syroechkovsky Jr., E. & Tolvanen, P. 1999. Lesser White-fronted Goose *Anser erythropus*. In: Madsen, J. Cracknell, G. & Fox, A. D. (eds.). *Goose populations of the Western Palearctic. A review of status and distribution. Wetlands International Publ. No. 48. Wetlands International, Wageningen, The Netherlands. National Environmental Research Institute, Rönne, Denmark. 344 pp.*
- Madsen, J. 1996. Lesser White-fronted Goose. In: Heredia, B., Rose, L. & Painter, M. (Eds.). *Globally threatened birds in Europe. Action Plans. Strasbourg, France. Council of Europe Publishing.*
- Norderhaug, A. och Norderhaug, M. 1984. Status of the Lesser White-fronted Goose, *Anser erythropus*, in Fennoscandia. In: Nilsson, L. och Fog, M. (eds.). *Studies on Fennoscandian populations of Bean Goose (*Anser fabalis*), Greylag Goose (*Anser anser*) and Lesser White-fronted Goose (*Anser erythropus*). Swedish Wildlife Research Viltrevy 13: 171–186.*
- Tucker, G.M. och Heath, M.F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status. Cambridge, U.K.: BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 3).*
- von Essen, L. 1996. Fjällgäsen i Sverige. Ett försök att rädda en globalt hotad art. *Vår Fågelvärld* 55 (3): 11-16.
- von Essen, L. 1996. Reintroduction of lesser white-fronted geese (*Anser erythropus*) in Swedish Lapland (1981-1991). In: M. Birkan, J. van Vessem, P. Havet, J. Madsen, B. Trolliet & M. Moser, (eds.).



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Proceedings of the Anatidae 2000 Conference, Strasbourg, France, 5-9 December 1994. Gibier Faune Sauvage 13: 1169-1180.

Øien, I. J., Lorentsen, S-H. & Aarvak, T. 1995. Skremmende tapsprosent for satellitt-merkede dverggjess: *Den farlige ferden mot vinterlandet. Vår Fuglefauna 18: 244-256.*

Øien, I. J. & Aarvak, T. 1996. Fjällgåsen. *Snabbt på väg mot utrotning. Vår Fågelvärld 55 (3): 6-10.*

Øien, I. J. & Aarvak, T. 2002. *Fortsatt kâp for "den syngende gåsa". Vår Fuglefauna 25: 117-122.*

Øien, I. J. & Aarvak, T. 2003. *Fjällgås. Finns det hopp för skandinaviens "sjungande gäss"?. Vår Fågelvärld 62 (3): 6-12.*

Andersson, Å., Gladh, L. & Larsson, T. *Hur går det för fjällgåsen i Sverige? (in prep).*

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>



A045 Vitkindad gås (*Branta leucopsis*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Den vitkindade gåsen häckar på små, flacka öar där den är skyddad från marklevande rovdjur. Arten fordrar stora, öppna gräsbevuxna ytor för sitt födosök, främst strandängar med kortvuxen eller kortbetad gräsvegetation. Den kräver rast- och övervintringslokaler med gott om lämplig föda (främst gräs) samt möjlighet att övernatta ute på vatten.

Spridningsförmåga

Under häckningen rör sig paret normalt inom ett område i storleksordningen någon km². Arten flyttar mellan häckningsområdena i Sverige och övervintringsplatserna i Holland.

Hotbild

För närvarande finns inget uppenbart hot mot arten och den svenska populationen fortsätter att växa i storlek. Nya häckningslokaler har påträffats kontinuerligt de senaste 20 åren. Konflikter med jordbruket uppstår dock tidvis i områden som hyser starka häckningsbestånd och/eller stora mängder rastande vitkindade gäss på väg till eller från sina häckningsområden på ryska tundran.

Nationell bevarandestatus 2001

Den svenska populationen beräknades till cirka 4 300 häckande par 1998, med förekomster i de flesta sydsvenska landskap samt även på vissa platser längs Norrlandskusten. Därutöver finns ett stort antal ännu ej köns mogna fåglar. Arten häckar åtminstone i följande län; M, K, I, H, N, O, E, D, AB, C, T, X, Y, BD.

I Europa häckar arten, förutom i Sverige på Svalbard (ca 2 500 par), i Ryssland (4 000–4 500 par) samt med små antal i bl.a. Finland, Estland, Norge, Island, Färöarna och Danmark.

BirdLife International betecknar den häckande populationen i Europa som *Secure* och avseende den övervintrande populationen *Localized* (>90% av de övervintrande fåglarna befinner sig på färre än 10 lokaler) (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att Sverige upprätthåller en population i landet om minst 5 000 häckande par, spridda inom utbredningsområdet enligt ovan. Dessutom bör tillses att lämpliga rastlokaler bibehållas intakta, vilket bl.a. fordrar fortsatt strandängsbete.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Vitkindade gåsen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon. Undantag kan dock åberopas när arten vållar skada i jordbruket.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av vitkindad gås, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Vid en etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Vitkindad gås är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Vitkindad gås är upptagen i appendix 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Vitkindad gås är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

I områden av betydelse för häckande eller rastande gäss bör skötseln av strandängar med lämplig kvalitet uppmuntras. Det är också angeläget att en dialog upprätthålls mellan naturvårdsmyndigheter och markägare för att diskutera och dämpa eventuella konflikter mellan gässen och jordbruket.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Forslund, P. 1993. *Vigilance in relation to brood size and predator abundance in the barnacle goose, Branta leucopsis*. *Animal Behaviour* 45: 965–973.
- Forslund, P. och Larsson, K. 1991a. *Breeding range expansion of the Barnacle Goose Branta leucopsis in the Baltic area*. *Ardea* 79: 343–346.
- Forslund, P., Larsson, K. och Gustafsson, L. 1986. *Studier av den häckande populationen av vitkindad gås på Gotland*. *Bläcku* 12: 6–16.
- Larsson, K. 1993. *Inheritance of body size in the Barnacle Goose under different environmental conditions*. *Journal of Evolutionary Biology* 6: 195–208.
- Larsson, K. och Forslund, P. 1987. *Den vitkindade gåsens (Branta leucopsis) etablering som häckfågel i Östersjöområdet*. *Calidris* 16: 71–74.
- Larsson, K. och Forslund, P. 1991a. *Vitkindad gås – en sentida invandrare på Öland*. *Calidris* 20: 58–59.
- Larsson, K. och Forslund, P. 1993. *Vitkindade gåsen i Östersjöområdet: populationsekologi och naturvårdsaspekter*. SNV. Solna.
- Larsson, K. och Forslund, P. 1994. *Population dynamics of the Barnacle Goose, Branta leucopsis, in the Baltic area: density-dependent effects on reproduction*. *Journal of Animal Ecology* 63: 954–962.
- Larsson, K., Forslund, P., Gustafsson, L. och Ebbinge, B. 1988. *From the high Arctic to the Baltic: the successful establishment of a Barnacle Goose Branta leucopsis population on Gotland, Sweden*. *Ornis Scand.* 19: 182–189.



A068 Salskrake (*Mergus albellus*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Salskraken häckar i gamla spillkråkehål, i holkar eller i ihåliga stubbar. Boplatsen kan ligga ganska långt från vatten. Födan utgörs av mollusker och vatteninsekter samt till liten del av småfisk. Arten bosätter sig vanligen vid älvsel och avor samt i sjö- och tjärnrika områden. De vistas ofta i skogsomgärdade tjärnar eller vid risiga sjö- och älvstränder med skyddande skog. Myrflarkar utnyttjas regelmässigt under ungarnas uppväxttid.

Övervintringen sker främst längs grunda kustområden, men även i större isfria sjöar

Spridningsförmåga

Under häckningen uppehåller sig salskraken inom ett relativt begränsat område kring boplatsen (storleksordning 25 km²).

Salskraken övervintrar i Östersjön och längs Nordsjökusten. Arten samlas ofta i stort antal på ett fåtal platser. I Östersjön är polska Szaecin Lagoon särskilt betydelsefullt område, där man beräknar att cirka 60-65 % av den nordvästeuropeiska populationen normalt övervintrar.

Hotbild

Salskraken övervintrar ofta i hamnar och liknande områden, vilket medför risk för giftexponering och oljeskador. Eftersom arten vintertid uppträder i stora ansamlingar på ett förhållandevis litet antal ställen kan föroreningar och miljögifter slå hårt mot arten. Med ökande friluftsliv, kan speciellt kanotning och fritidsfiske lokalt vara ett störningsmoment under perioden då ungarna är små.

Skogsbruket har utarmat tillgången på naturliga bohål och nytillskottet är mycket begränsat.

Mård, gädda och framför allt mink är allvarliga predatorer på salskraken.

I artens centrala utbredningsområde i Sibirien är oljeexploateringen med dess föroreningar samt allmän miljöförstörrelse ett allvarligt hot.

Nationell bevarandestatus 2001

Salskraken häckar med cirka 350 par i landet (ca 275 par i BD-län och ca 75 par i AC-län). Möjligen häckar enstaka par även i Y-län. Arten har ökat i antal under 1990-talet. I övriga Europa utanför Ryssland (Finland, Norge och Vitryssland) finns 1 000-2 000 par.

Salskraken är rödlistad i Sverige och uppfyller kriterierna för placering under Sårbar (VU). Emellertid har hotkategorin nedgraderats till Missgynnad (NT) p.g.a. en gynnsam populationsutveckling i bl.a. Finland.

BirdLife International betecknar salskraken som Vulnerable i Europa och anser att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i dess bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

innebär att artens globala population inte är koncentrerad till Europa, men att arten har en otillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att upprätthålla en livskraftig häckfågelpopulation i Sverige. Som en riktlinje bör gälla att beståndet ej bör få understiga 500 häckande par och att utbredningsområdet bibehålls enligt ovan.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Salskraken är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatser.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder import, export och försäljning av levande och döda exemplar av salskrake, samt förvaring av levande exemplar. (Vissa undantagsregler finns angivna i artskyddsförordningen).

Salskrake tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Salskraken är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Salskraken är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Salskraken är upptagen i AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Vid skogsavverkning bör hålträd och bostubbar samt skyddande skog runt dessa sparas. Ridåer av skog som lämnas vid sjöstränder, kring tjärnar och utmed älvsel gynnar arten.

Holkuppsättning underlättar för arten att fortleva i områden där skogsbruket har försämrat boplatzmöjligheterna. Exempel finns från Västerbotten där uppsättning av 80 holkar inom ett sju kvadratmil stort område medfört en total populationsökning med cirka 30%. Nyligen genomförda studier på knipa har emellertid visat att nettoproduktionen av ungar ej blir högre i områden med stort antal boplatser jämfört med referensområden med glesa bestånd av knipa. I sjöar och vattendrag med större antal häckande salskrake bör kanotning och fritidsfiske undvikas i känsliga delar 10/6–31/7.

Information bör spridas bland jägare hur man skiljer salskraken från övriga änder.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Andersson, O. 1996. Salskrakens förekomst i Västerbottens län. Fåglar i Västerbotten 21:2-12.*
- Durinck, J., Skov, H., Jensen, F.P. & Pihl, S. 1994. Important marine areas for wintering seabirds in the Baltic Sea. EU DG XI research contract no. 2242/90-09-01 Ornis Consult report 1994. 110. sid. Copenhagen.*
- Monval, J-Y. och Pirot, J-Y. 1989. Results of the IWRB International Waterfowl Census 1967-1986. IWRB Special Publication No. 8.*
- Tucker, G.M. och Heath, M.F. 1994. Birds in Europe: their conservation status. Cambridge, UK.: BirdLife International*

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>

A072 Bivråk (*Pernis apivorus*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se
Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Bivråken häckar med de högsta tätheterna i högproduktiva skogsområden. I södra Sverige är den optimala miljön ett småbrutet blandskogslandskap i närheten av en sjö eller något vattendrag. Förekomsten av äldre och luckrika skogsbestånd, gärna omväxlande med naturbetesmarker och med ett stort inslag av bryn, gynnar förekomsten av getingar vars larver bivråken föder upp sina ungar med. Förekomst av äldre skog rik på lövträd och med närhet till fuktskog, kärr och andra våtmarker är fördelaktigt under försommaren då de gamla fåglarna till stor del livnär sig på småfågelungar (bl.a. trastar), men även av grodor och troligen till viss del även av humlelarver och -puppor. I äldre tid torde kombinationen av fuktskog, skogsbete och hagmarker ha utgjort mycket viktiga miljöer.

Andelen barrskogshäckningar ökar av lättförståeliga skäl norrut i landet. Bindningen till högproduktiva marker består emellertid, eller kanske rent av förstärks något i norra Sverige där arten oftast uppträder i anslutning till skogsimpediment på gammal jordbruksmark eller i rik ängsgranskog.

Spridningsförmåga

Aktivitetsområdena är normalt mycket stora; under försommaren födosöker de gamla fåglarna mestadels inne i skogarna inom en areal av cirka 25-50 km². Under senare delen av sommaren födosöker fåglarna över betydligt större ytor, i många fall upp emot eller över 100 km², varvid getingrika lokaler besöks av bivråkar från ett flertal revir.

Bivråken övervintrar i tropiska Västafrika, norr om Ekvatorn.

Hotbild

Ett all sämre utbud av insektsrika biotoper i dagens skogs- och jordbruksmarker har troligen medfört ett sämre utbud av sociala getingar, vars larver och puppor är en livsnödvändig föda för bivråkens ungar. Användandet av kemiska bekämpningsmedel i exempelvis jordbruket påverkar förekomsten av insekter negativt, vilket innebär ett sämre födotillgång för sociala getingar.

En allmän torrläggning av landskapet (markavvattning, dikningsrensning och skyddsdikning av skogsmark etc.) liksom omföring av lövträdsrika skogar till täta produktionsskogar av barrträd medför en försämrad förekomst av tättingar (trastar m.m.) och grodor, vilket sannolikt påverkar bivråken negativt (lägre täthet och sämre förutsättningar för bivråken att producera ägg). Många lövrika skogsmiljöer består idag av igenväxande ängs- och hagmarker som nu sluter sig alltmer genom inväxt av gran, vilket minskar insekts- och fågelrikedomen.

Kraftigt överbete av klövvilt på lövträd i skogsmiljöer minskar exempelvis förekomsten av vårblommande sälgl vilket påverkar födounderlaget för många humlor. Klövviltsbetet minskar



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

även förekomsten av blommande örter vilket minskar insektstillgången och därmed födounderlaget för exempelvis sociala getingar.

En omfattande jakt på bl.a. bivråk försiggår i Medelhavsregionen där speciellt Malta är omtalad, men jakt förekommer även i Pyrenéerna i södra Frankrike.

Ingenting är känt om förhållandena i övervintringsområdet, där stora förändringar kan ha skett i biotoperna, användande av kemiska bekämpningsmedel samt jakt på fågel.

Nationell bevarandestatus 2001

Bivråken häckar i samtliga län utom på Gotland. Det svenska beståndet har minskat mer eller mindre kontinuerligt under minst 30 års tid. Populationsstorleken är mycket svårbedömd, men gissningsvis har vi högst 5 000 par i landet.

Det europeiska beståndet utanför Ryssland är uppskattat till 34 000–48 000 par.

Bivråken är rödlistad i Sverige och uppfyller kriterierna för placering under Starkt hotad (EN). Emellertid har försvinnanderisken nedgraderats till Sårbar (VU) grundat på relativt god förekomst (dock delvis minskande) i övriga Europa, vilket ger möjlighet till återinvandring.

BirdLife International betecknar Bivråken som *Secure* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 4, vilket innebär att artens globala population är koncentrerad till Europa och att arten har en tillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att hejda den fortgående minskningen som observerats under en lång tidsperiod och att på sikt återfå en populationsstorlek som är i närheten av den som var under 1960- och 1970-talet (minst 10 000 par). För att detta skall lyckas måste åtgärder genomföras såväl inom landet som internationellt.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Bivråken är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av bivråk. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av bivråk.

Bivråk tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid en avverkning, etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings (MB 11: 13–14 och förordningen om vattenverksamhet).



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Bivråken är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Bivråken är upptagen i appendix 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder

(Ej fastställt av Naturvårdsverket)

För att inte bivråken skall fortsätta att minska i antal bör landskapstäckande hänsyn tas inom främst skogsbruket men även på jordbrukssidan. Detta innebär bl.a. att man undviker att plantera gran på inägor, att man sparar trädråd och lövträd, att man bevarar lövskog och ökar andelen löv i barrskog, att man ej gallrar i onödan och helst inte alls i sumpskog, att man ej dikar ut eller täckdikar våta/fuktiga marker.

För att erhålla eftersträvansvärd lövandel i de framtida skogarna bör älg- och rådjursstammarna reduceras, lokalt kraftigt.

I Natura 2000-objekt med häckande bivråk bör lövskogsandelen bibehållas eller på sikt helst höjas. I Norrland är det viktigt att granskog av hög bonitet bevaras. Fuktiga områden (sumpskogar, kärr, strandskogar etc.) måste bevaras intakta. Öppningar och gläntor i skogen, som t.ex. gamla inägor, bör skötas på ett sådant sätt att de inte växer igen. Vid ev. restaurering bör luckiga och flerskiktade bestånd eftersträvas. Gallring bör ej ske alls i sumpskogar och med stor försiktighet och eftertanke i framför allt lövskogsrika skogsbestånd eller i granbestånd av hög bonitet. Restaurering och återskapande av lövrika sumpskogar gynnar bivråken och ett stort antal andra arter från olika organismgrupper. Bivråken är inte speciellt störningskänslig vid sin boplats och vandringsleder kan passera förhållandevis nära (100 m) utan att fåglarna påverkas negativt.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Amcoff, M., Tjernberg, M. & Berg, Å. 1994. Bivråkens *Pernis apivorus* boplatsval. *Ornis Svecica* 4: 145–158.
- Fox-Wilson, G. 1946. Factors affecting populations of social wasps, *Vespula* species, in England (Hymenoptera). *Proceedings of the Royal Entomological Society of London (A)*, 21: 17–27.
- Hagen, Y. och Bakke, A. 1958. The food of some Honey-Buzzards (*Pernis apivorus* (L.)) in Norway. *Medd. Statens viltundersökelse 2*: 1–28.
- Holstein, V. 1944. Hvepsevaagen (*P. apivorus*). *Kopenhagen*.
- Jørgensen, H.E. 1989. Hvepsevåge *Pernis apivorus*. I: *Danmarks Rovfugle – en statusoversigt*. Sid. 65–78. *Fredrikshus*.
- Kjellén, N. och Roos, G. 1999. Population trends in Swedish raptors demonstrated by migration counts at Falsterbo, Sweden 1942-1997. In: Kjellén, N. 1999. *Differential migration in raptors*. *Dissertation, Lund* 1999.
- Kostrzewa, A. 1985. Zur Biologie des Wespenbussards (*Pernis apivorus*) in Teilen der Niederrheinischen Bucht mit besonderen Anmerkungen zur Methodik bei Greivogeluntersuchungen. *Ökol. Vögel (Ecol. Birds)* 7: 113–134.
- Kostrzewa, A. 1987a. Einflüsse des Wetters auf Siedlungsdichte und Fortpflanzung des Wespenbussards (*Pernis apivorus*). *Die Vogelwarte* 34: 33–46.



Natura 2000 Art- och naturtypsvisa vägledningar

- Kostrzewa, A. 1987b. *Quantitative Untersuchungen zur Habitattrennung von Mäusebussard (Buteo buteo), Habicht (Accipiter gentilis) und Wespenbussard (Pernis apivorus)*. *J. Orn.* 128: 209–229.
- Nilsson, S.G. 1981. *De svenska rovfågelbeståndens storlek*. *Vår Fågelvärld* 40: 249–262.
- Roberts, S.J., Lewis, J.M.S. & Williams, I.T. 1999. *Breeding European Honey-buzzards in Britain*. *British Birds* 92: 326–345.
- Saurola, P. 1985. *Finnish birds of prey: status and population changes*. *Ornis Fennica* 62: 64–72.
- Spredbery, J.P. 1973. *Wasps. An account of the biology and natural history of solitary and social wasps with particular reference to those of the British Isles*. Sidgwick & Jackson. London.
- Staaav, R. 1985. *Ringmärkningsciffror, mellanårsvariationer och populationstrender hos bivråk och pilgrimsfalk*. *Ringinform* 8: 26–30.
- Søgaard, S. och Østerby, G. 1989. *Höststräcket av bivråk Pernis apivorus vid Falsterbo 1977–1986*. *Vår Fågelvärld* 48: 191–201.
- Tjernberg, M. & Rytman, H. 1994. *Bivråkens Pernis apivorus överlevnad och beståndsutveckling i Sverige*. *Ornis Svecica* 4: 133–139.

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>



A074 Röd glada (*Milvus milvus*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se
Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Arten har en viss förkärlek till att etablera sig i ett omväxlande landskap med mosaik av öppna marker och skogar och gärna med närhet till sjöar.

Boet placeras i grövre träd och ligger vanligtvis nära skogsbryn. Större slutna skogsbestånd passar ej gladan.

Födan är mycket varierad (små däggdjur, fåglar, fisk, kadaver etc), men flertalet byten hämtas ute i det öppna kulturlandskapet, där förekomsten av ängs- och betesmarker tycke spela en särskilt viktig roll.

Närheten till sjöar innebär ett värdefullt tillskott av fisk och det är i regel par i sådana miljöer som lyckas bäst med häckningen.

Spridningsförmåga

Under häckningstid jagar arten inom cirka 1 mils avstånd från boplatsen.

Huvuddelen av det svenska beståndet övervintrar i Skåne, resten av beståndet flyttar till SV Europa, främst Frankrike.

Hotbild

För närvarande finns inget överhängande hot mot arten i Sverige. Tvärtom går det mycket bra för arten som fortsätter att öka i antal och f.n. sprider sig norrut från Skåne in i Småland, Halland och Blekinge.

Nationell bevarandestatus 2001

Beståndet har ökat kontinuerligt med cirka 10 % årligen från knappt 50 par 1970 till cirka 1 100 par 2002. Majoriteten av paren finns fortfarande i Skåne, men under 1990-talet påträffades häckande par i allt större utsträckning även i Småland, Blekinge och Halland. Arten häckar f.n. i följande län; M, K, I, G, N, D och U län. Indikationer finns på att arten kanske snart även återetablerar sig på Öland (H-län) och i O län.

Röd glada har en liten världsutbredning och finns endast i Europa och Nordafrika. Den europeiska populationen uppgår till cirka 22 000 par.

BirdLife International betecknar rödgladan som *Secure* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 4, vilket innebär att artens globala population är koncentrerad till Europa och att arten har en tillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att vi återfår en del av den population vi hade i landet vid sekelskiftet. Ett bestånd om 2 500 häckande par och en återetablering i samtliga landskap (län) där den fanns under 1800-talet (samtliga län upp till södra Värmland, Dalarna och Gästrikland (S-, W- och X-län) är ett rimligt mål.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Röd glada är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningsperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av röd glada. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av röd glada.

Röd glada tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid en avverkning, etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning (MB 11: 13–14 och förordningen om vattenverksamhet).

Rödgladan är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Rödgladan är upptagen i appendix 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (*Ej fastställt av Naturvårdsverket*)

Boplatser för röd glada bör skyddas från skogsbruksåtgärder genom naturvårdsavtal eller liknande.

Undantagsvis kan allmänhetens tillträde till särskilt känsliga boplatser behöva regleras.

Ett utökat samarbete mellan länsstyrelsen och polisen/tullen är önskvärt för att kunna minska faunakriminaliteten.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

Kjellén, N. 1994. Gladan i Sverige – Beståndsutveckling, flyttning och övervintring. *Vår Fågelvärld* 53(5): 6–19.



Natura 2000 Art- och naturtypsvisa vägledningar

- Kjellén, N. 1995. *Projekt Glada – Årsrapport 1994*. *Anser* 34: 11–16.
- Kjellén, N. 1997. *Importance of a bird migration hot spot: proportion of the Swedish population of various raptors observed on autumn migration at Falsterbo 1986-1995 and population changes reflected by the migration figures*. *Ornis Svecica* 7:21-34.
- Kjellén, N. 1998. *Projekt glada – årsrapport 1998*. *Anser* 38: 85-89.
- Newton, I., Davis, P.E. och Davis, J.E. 1989. *Age of first breeding, dispersal and sur-vival of red kites Milvus milvus in Wales*. *Ibis* 131: 16–21.
- Svensson, S. 1974. *Gladan Milvus milvus i Skåne 1972*. *Anser* 13: 1–12.
- Sylvén, M. 1980-1985. *Projektrapportering i Vår Fågelvärld* 39: 170–176, 40: 118–124, 42: 106–114, 43: 363–365, 44: 85–88, 45: 163–166, 46: 137–143.
- Sylvén, M. 1988. *Gladans Milvus milvus L. födoval och häckningsframgång i några olika sydsvenska miljöer. I: Andersson, S. (ed.). Fåglar i jordbrukslandskapet. - Vår Fågelvärld, suppl. No. 12: 137–146.*
- Österlöf, B. 1945. *Gladans (Milvus milvus L.) förekomst i Sverige*. *Vår Fågelvärld* 4: 101–136.



A075 Havsörn (*Haliaeetus albicilla*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se
Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Havsörnen är till stor del knuten till vatten för sitt näringssök (havsmiljö, större insjöar, älvar, vattenmagasin).

Under häckningsäsongen är fisk den dominerande födan, men den tar även fågel och medelstora däggdjur. Under övriga delar av året dominerar fågel och fisk, där andelen kadaver är förhållandevis stor.

Bygger stora, omfattningsrika och tunga bon och kräver därför kraftiga träd (i första hand tall) för boets placering. Botrådets medelålder längs ostkusten är minst 160 år och i Lappland 350 år.

Havsörnen är mycket störningskänslig vid boplatsen.

Spridningsförmåga

Arten jagar över arealer i storleksordningen 50–200 km².

De köns mogna, etablerade örnarna är i huvudsak stannfåglar. Ungfåglarna rör sig över betydande områden under de första levnadsåren, men förhållandevis få lämnar landet. När örnarna blir köns mogna och etablerar sig vid 4–5 års ålder sker detta i allmänhet i närheten av uppfödningplatsen.

Hotbild

Även om miljögiftssituationen är klart bättre än tidigare, t.ex. en minskad förekomst av klorerade kolväten, så finns ”nya” miljögifter som åter kan förvärra situationen. T.ex. vet man ännu inte hur och om bromerade flamskyddsmedlen påverkar organismerna i havsmiljön.

Exploatering av häckningsområden genom skogsbruk, fritidsbebyggelse, vindkraftverk etc.

Ökad tillgänglighet och störningar vid bona (nya skogsbilvägar och andra vägar, fler fritidsbåtar, snöskotrar, ökat friluftsliv, det fria fisket i fjällen etc.).

Illegal förföljelse som fortfarande förekommer.

Ett högst tänkbart framtida hot är bristen på lämpliga botråd. Mot bakgrund av de lägsta uppmätta åldrarna hos de idag fungerande botråden utgör den sjunkande omloppstiden vid slutavverkningar i Sverige ett hot – det kommer inte att räcka med att spara överståndare vid slutavverkningar av kanske högst 70-åriga bestånd i framtiden.

Den minskade eller upphörande vintermatningen kan möjligen medföra bekymmer inom några år.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Nationell bevarandestatus 2001

Beståndet har ökat kontinuerligt under minst 20 års tid och uppgår f.n. till minst 320 etablerade par. Arten häckar i samtliga län utom i F, N och Z.

Världsbeståndet uppskattas för närvarande till 6 800–7 300 par (år 2001), varav ca 2 200 i Asien. Norge hyser ca 1 700 par.

Havsörnen är globalt rödlistad där den är placerad i kategorin Near Threatened (NT).

Havsörnen är rödlistad i Sverige där den är placerad i kategorin Sårbar (VU):

BirdLife International betecknar havsörnen som *Sällsynt* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att den globala population inte är koncentrerad till Europa men att arten har en otillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att bevara en livskraftig population i Sverige och att arten med tiden erhåller samma utbredning och populationsstorlek som vid 1800-talets mitt, vilket innebär 500–1 000 etablerade par, spridda i samtliga län.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Havsörnen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av havsörn. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av havsörn.

Havsörn tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a§ MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Havsörnen är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Havsörnen är upptagen i bilaga 1 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Andra typer av befintliga bevarandeåtgärder

Projekt havsörn har fortlöpande samråd med berörda myndigheter och markägare beträffande skydd av boplatser och biotoper. Ett stort antal häckningsplatser har på detta sätt erhållit relevant skydd, såväl permanent som mer kortvarigt.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (*Ej fastställt av Naturvårdsverket*)

Boplatser för havsörn bör alltid skyddas från skogsbruksåtgärder genom naturvårdsavtal eller liknande.

Ett nätverk av häckningsområden bör skyddas med stöd av miljöbalken för att garantera möjligheter till häckning även i framtiden; detta är särskilt angeläget vid ostkusten där artens livsrum krymper i takt med exploateringar för olika ändamål.

Skogsbruket bör regelmässigt lämna kraftiga tallar och låta dessa bli s.k. evighetsträd i en mycket större omfattning än vad som sker idag.

Det vore värdefullt med en utökning av antalet biologiskt kunniga naturbevakare i de tre fjäll-länen.

Ett utökat samarbete mellan länsstyrelsen och polisen/tullen är önskvärt för att kunna minska faunakriminaliteten.

Begränsning av skogliga åtgärder på eller i anslutning till häckningsplatser samt allmänhetens tillträde till särskilt känsliga platser. I de Natura 2000-områden där havsörnen häckar bör följande beaktas: Under häckningsperioden 1 januari–15 augusti bör ingen avverkning eller annan störande verksamhet ske närmare än 500 m från boplatserna. Skogsbilvägar, vandringsleder eller raststugor bör ej anläggas närmare än 500 m. Vid slutavverkning bör en skyddszon på 100 m runt boplatserna lämnas intakt. För att trygga en succession av lämpliga boträd för kommande generationer av havsörnar behöver ett betydligt större antal s.k. evighetsträd sparas vid avverkningar redan idag.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Dahlbeck, N. 1942. Havsörn (*Haliaeetus albicilla* L.) och kungsörn (*Aquila chrysaetos* L.) som häckfåglar i Sverige 1940–41. *Vår Fågelvärld* 1:1–6.
- Folkestad, A. O. Nest site selection and reproduction in the White-tailed Sea Eagle in Möre & Romsdal County, Western Norway in relation to human activity. I: Helander, B. *in press*.
- Helander, B. 1975. Havsörnen i Sverige. 2 uppl. Svenska Naturskyddsföreningen. Bohuslänningen. Uddevalla. 79 sid.
- Helander, B. 1983. Reproduction of the white-tailed sea eagle *Haliaeetus albicilla* (L.) in Sweden, in relation to food and residue levels of organochlorine and mercury compounds in the eggs. Doctoral Dissertation, Stockholm University, Gotab, Stockholm, 192 sid.
- Helander, B. 1985a. Reproduction of the white-tailed sea eagle *Haliaeetus albicilla* in Sweden. *Holarc. Ecol.* 8:211–227.
- Helander, B. 1985b. Winter feeding as a management tool for white-tailed sea eagles in Sweden. I: Newton, I. and Chancellor, R.D. (red). *Conservation Studies on Raptors. ICBP Techn. Publ. No. 5, Page Bros. (Norwich) Ltd, England, sid. 421–427.*
- Helander, B. 1988. Havsörnen trogen sitt ursprung. *Sveriges Natur* 79:16–18.
- Helander, B. 1994. Pre-1954 breeding success and productivity of white-tailed sea eagles *Haliaeetus albicilla* in Sweden. I: Meybug, B.-U. and Chancellor, R.D. (red.), *Raptor Conservation Today, WWGBP/The Pica Press, sid.731–733.*
- Helander, B. 1994. Productivity in relation to residue levels of DDE in the eggs of white-tailed sea eagles *Haliaeetus albicilla* in Sweden. I: Meybug, B.-U. and Chancellor, R.D. (red.), *Raptor Conservation Today, WWGBP/The Pica Press, sid.735–738.*

- Helander, B. 2002. Havsörn. I: Wiklund, K. (ed.). *Bottniska viken 2000. Umeå Marina Forskningscentrum (UMF)*, sid. 26-27. [Motsvarande rapporter är publicerade årligen sedan 1989 i *Bottniska viken och Östersjö*, årsrapporterna från den marina miljöövervakningen, utgivna av Umeå Marina Forskningscentrum respektive Stockholms Marina Forskningscentrum].
- Helander, B. 2001. Havsörnen tillbaka i Väner! *Kungsörnen* 7:44–47.
- Helander, B. (ed.) *Sea Eagle 2000. Proceedings from the international Conference at Björkö, Sweden, Sept. 2000. In press.*
- Helander, B. *The international Colour-ringing programme – homing and the expansion of the Sea Eagle in Sweden. In press (2). I: Helander, B. in press.*
- Helander, B., Olsson, M. and Reutergårdh, L. 1982. Residue levels of organochlorine and mercury compounds in unhatched eggs and the relationships to breeding success in the white-tailed sea eagle *Haliaeetus albicilla* in Sweden. *Holarc. Ecol.* 5:349–366.
- Helander, B., Olsson, A., Bignert, A., Asplund, L. and Litzén, K. 2002. The role of DDE, PCB, coplanar PCB and eggshell parameters for reproduction in the white-tailed sea eagle *Haliaeetus albicilla* in Sweden. *Ambio* 31(5):386–403.
- Koistinen, J., Koivusaari, J., Nuuja, I. and Paasivirta, J. 1995. PCDs, PCBs and DCDFs in Black Guillemots and White-tailed Sea Eagles from the Baltic Sea. *Chemosphere* 30: 1671–1684.
- Krone, O. and Scharnweber, C. Two White-tailed Sea Eagles being hit by a wind power plant in Germany. Short report submitted to *J. Raptor Res.* (2002).
- Olsson, A., Ceder, K., Bergman, Å. och Helander, B. 2000. Nestling blood of the white-tailed sea eagle (*Haliaeetus albicilla*) as an indicator of territorial exposure to organohalogen compounds - an evaluation. *Environ. Sci. Technol.* 34: 2733–2740.
- Olsson, V. 1972. Revir, biotop och boplatssval hos svenska havsörnar (*Haliaeetus albicilla*). *Vår Fågelvärld* 31: 89–95.
- Storstad, K.A. 2002. Nesting success in the White-tailed Sea Eagle (*Haliaeetus albicilla*) in central Norway in relation to habitat and human activity. *Cand. scient. thesis, Norw. Univ. of Science and Technol. Trondheim.* 34 sid.

Webbadresser

<http://www.umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>



A081 Brun kärrhök (*Circus aeruginosus*)

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Bruna kärrhöken är starkt knuten till vassrika eutrofa slättsjöar, men finns även i andra typer av sjöar. En förutsättning för häckning är att det finns tillgång på tät gammalvass eller liknande vegetation att bygga boet i. Arten kräver tillgång på lämpliga bytesdjur vid häckningslokalen och i dess omgivning. Jaktutflykter över åkermark kan utsträckas åtskilliga kilometer från boplatsen. Födan utgörs av sorkar, grodor, fågelungar etc., ibland även ägg, fisk och kadaver.

Spridningsförmåga

Under häckningstiden jagar bruna kärrhöken över arealer i storleksordningen 10–30 km².

Arten övervintrar i Medelhavsländerna och i tropiska Afrika.

Hotbild

Den bruna kärrhöken har tidigare varit starkt drabbad av miljögifter, men sedan alkylkvicksilverbetningen förbjöds 1966 och DDT-förbud infördes har situationen förbättrats högst avsevärt. För närvarande kan inga direkta hot anses föreligga mot brun kärrhök i Sverige.

Nationell bevarandestatus 2001

Beståndet har mer eller mindre kontinuerligt ökat under perioden 1969 (200 par) till slutet av 1990-talet (minst 1 500 par). Arten finns numera väl spridd i Götaland, Svealand och längs hela Norrlandskusten. Arten häckar i samtliga län utom Z-län, dock relativt fåtaligt i Norrland.

Den europeiska populationen utanför Ryssland är beräknad till 30 000 par.

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att bevara en livskraftig population i Sverige (minst 1 500 par), spridd i hela sitt utbredningsområde enligt ovan.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Bruna kärrhöken är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av brun kärrhök. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av brun kärrhök.

Brun kärrhök tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Brun kärrhök är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Brun kärrhök är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Vid planerad vasslåtter i grunda sjöar bör hänsyn tas till bl.a. brun kärrhök och rördrom, genom att spara tillräckligt stora områden med gammal vass. Arealen vass eller annan lämplig vegetation (kaveldun, videsnår, säv) bör ej understiga cirka 1 ha/par.

Vandringsleder, vägar etc. kan passera förhållandevis nära kärrhökens boplatz (100 m) utan att fåglarna blir nämnvärt störda. Vattenståndshöjning under maj-augusti kan medföra spolierade häckningar eftersom boet placeras i marknivå.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Andersson, G. och Larsson, A. 1971. *Bruna kärrhöken Circus aeruginosus i Sverige år 1969*. Vår Fågelvärld 30: 99–105.
- Arvidsson, L. 1980. *Brun kärrhök Circus aeruginosus och blå kärrhök Circus cyaneus i Hornborgasjön*. Vår Fågelvärld 39: 385–392.
- Bengtsson, S-A. 1967. *Observations on the reproductive success in 26 nests of the Marsh Harrier (Circus aeruginosus) in Skåne province, Sweden*. The Oologists Record 41: 23–28.
- Bylin, K. 1981. *Bruna kärrhöken Circus aeruginosus i Sverige år 1979*. Vår Fågelvärld 40: 455–460.
- Douhan, B. 1990. *Brun kärrhök i Uppland 1989*. Fåglar i Uppland 17: 17–32.
- Enemar, A. 1959. *Bruna kärrhöken Circus aeruginosus i Sverige år 1958*. Vår Fågelvärld 18: 42–49.
- Kjellén, N. 1996. *Brun kärrhök, en framgångsrik art enligt riksinventeringen 1995*. Vår Fågelvärld 55(4): 6-15.
- Kjellén, N. 1997. *Importance of a bird migration hot spot: proportion of the Swedish population of various raptors observed on autumn migration at Falsterbo 1986-1995. And population changes reflected by the migration figures*. Ornis Svecica 7: 21-34.
- Kjellén, N. och Schubert, S. 1987. *Bruna kärrhöken Circus aeruginosus i Skåne*. Anser 26: 1–8.



Natura 2000 Art- och naturtypsvisa vägledningar

- Larsson, A. 1993. *Parrelationer och revirutnyttjande hos brun kärrhök*. Fåglar i Kvismaren, Årsskrift 1992: 12-17.
- Nilsson, Å. 1996. *Den bruna kärrhökens och skratmåsens utbredning och status i östra Småland*. Fåglar i östra Småland 8:3-7.
- Odsjö, T. och Sondell, J. 1977. *Populationsutveckling och häckningsresultat hos brun kärrhök Circus aeruginosus i relation till förekomsten av DDT, PCB och kvicksilver*. Vår Fågelvärld 36: 152–160.
- Sondell, J. 1970. *Borevir och jaktrevir hos brun kärrhök Circus aeruginosus*. Vår Fågelvärld 29: 288–299.



A082 Blå kärrhök (*Circus cyaneus*) 53

Uppdaterad senast: 2003-10-07

Ansvarig för vägledningen: Torsten Larsson, Naturvårdsverket.

torsten.larsson@naturvardsverket.se

Faktaunderlag: Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Blå kärrhök bygger alltid sitt bo på marken i öppen terräng av olika karaktär; på myrar, hyggen, i kraftledningsgator, kärr eller på hedar, men även i vass samt i unga barrskogsplanteringar, i vide- eller björksnår eller t.o.m. i sädesfält. Födan utgörs av fåglar och smågnagare som den fångar i öppen terräng, allt ifrån hygge och myr till åker och äng.

Biotopvalet under övervintringen utgörs av öppna, trädfria marker som t.ex. åkrar, ängar, hedar, våtmarksområden.

Spridningsförmåga

Arten jagar under häckningstiden över arealer i storleksordningen 25-50 km².

De svenska blåhökarna övervintrar i Västeuropa från södra Skandinavien till Medelhavsområdet. Ett mindre antal fåglar övervintrar i Nordafrika.

Hotbild

Den sydsvenska populationen av blå kärrhök drabbades hårt av kvicksilverkatastrofen under 1960-talet och försvann totalt från denna del av landet i och med att de häckande paren vid Hornborgasjön försvann vid mitten av 1990-talet p.g.a. sjörestaureringen. Orsaken till att blå kärrhöken ej återetablerat sig i Sydsverige efter det att biocidsituationen förbättrats är okänd.

I norra Sverige har den häckande populationen av blå kärrhök successivt minskat under senaste 15-20 åren. En tänkbar orsak till detta kan vara en försämrad tillgång på smågnagare.

Den kraftigt minskade arealen av naturliga, fasta gräsmarker under de senaste 100 åren har med stor sannolikhet minskat födoutbudet för blå kärrhöken.

Möjligen är blå kärrhöken utsatt för miljögiftspåverkan i övervintringsområdena i Västeuropa. Arten skjuts dessutom illegalt i centrala och östra Europa, men omfattningen är okänd.

Nationell bevarandestatus 2001

Enligt senaste beräkning (1997) finns 845-1 095 par i Sverige. Denna uppskattning är dock ganska osäker, siffran kan vara lägre. Helt uppenbart är att blå kärrhöken tillhör de rovfåglar i Sverige som har minskat kraftigt i antal under 1980-90-talen. Arten häckar årligen i följande län; Y, AC, BD. Vissa år konstateras häckningar även i S, W, X och Z-län. Arten har försvunnit från M, I, H, O, E, D, AB, C, U och T-län.

Det europeiska beståndet utanför Ryssland uppgår till 8 300-10 800 par. I europeiska Ryssland finns 15 000-20 000 par.

Blå kärrhöken är rödlistad i Sverige, där den är placerad i kategorin Sårbar (VU).



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

BirdLife International betecknar blå kärrhöken som *Sårbar* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att den globala population inte är koncentrerad till Europa men att arten har en otillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Målsättningen bör vara att bevara en livskraftig population i Sverige och att arten med tiden erhåller samma utbredning och populationsstorlek som vid 1900-talets mitt.

Den sammanlagda populationen i norra Sverige bör ej något år understiga 3 000 individer, spridda över sju län.

Den sammanlagda populationen söder om Dalälven bör inte något år understiga 40 individer, spridda över tio län.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Blå kärrhöken är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av blå kärrhök. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av blå kärrhök.

Vid avverkning, etablering av vindkraftsanläggning eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning, (MB 11:13-14 och förordningen om vattenverksamhet).

Blå kärrhök tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Blå kärrhök är upptagen i bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Blå kärrhök är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (ej fastställda av Naturvårdsverket)

Arten bör undersökas närmare vad gäller populationsstorlek, utbredning och eventuell miljögiftsbelastning. Övervakning av smågnagarpopulationernas utveckling kan ge värdefull information om födotillgången.

Där häckning av blå kärrhök är känd, bör särskild hänsyn tas så att platserna inte störs i onödan av besökande människor. Eventuella vandringsleder bör inte anläggas närmare häckningsplatserna än 500 m. Røjningar av buskage, vass och annan växtlighet bör undvikas i omedelbar närhet av boplatser. I övrigt är det svårt att föreslå konkreta åtgärder som skulle kunna gynna arten eftersom blå kärrhökens tillbakagång i främst norra Sverige troligen till större delen beror på sviktande gnagarstammar, vars bakomliggande orsak man inte vet.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Curry-Lindahl, K. (ed.) 1959. *Våra fåglar i Norden*. Band 1, pp. 486–496. Stockholm.
- Hagemeijer, E.J.M. & Blair, M.J. (eds.) 1997. *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance*. T. & A.D. Poyser, London.
- Hemmingsson, E. 1984. Blå kärrhöken i Medelpad. *Fåglar i Medelpad* 7: 46–47.
- Nilsson, S.G. 1981. De svenska rovfågelbeståndens storlek. *Vår Fågelvärld* 40: 249–262.
- Tucker, G.M. & Heath, M.F. 1994. *Birds in Europe: their conservation status*. Cambridge, U.K.: BirdLife International (BirdLife Conservation Series no. 3).
- Watson, D. 1977. The Hen Harrier. *Berkhamsted*.
- Öhrn, B. 1963. Barrskogens fåglar. *Norstedts & Söner. Stockholm*.

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>



A084 Ängshök (*Circus pygargus*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Status: Andra utkast

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se

Faktaunderlag från bl.a. Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU.

martin.tjernberg@artdata.slu.se

Ekologiska krav

Ängshöken är anpassad till öppen mark av ängs- eller hedkaraktär. Häckar solitärt eller i mindre ”lösa kolonier”, huvudsakligen på alvarmark och i agmyrar men även vid sjöar av slättsjökaraktär, i igenvuxna sjöar, på igenvuxen betesmark, längs vattendrag, på mossar och i åkrar. Den optimala häckningsbiotopen är snår- eller tokbevuxen alvar- eller hedmark, igenvuxna sjöar samt större bestånd av hundkex och nässlor.

Födan består till stor del av smågnagare men även av större insekter och fåglar.

Spridningsförmåga

Under häckningstiden jagar arten över arealer i storleksordningen 25–75 km². Byten kan fångas åtskilliga kilometer från boplatser.

Övervintrar i tropiska Afrika.

Hotbild

Närmare en tredjedel av den svenska stammen är f.n. hotad av permanent mänsklig störning, utdikning och igenväxning i nämnd ordning.

Arten har åtminstone tidigare varit hårt skattad av äggsamlare.

Arten är på grund av sin boplacering mycket känslig för regn under äggläggningstid och då ungarna är små.

Arten drabbas möjligen av miljögifter, kanske speciellt i tropiska Afrika där kemisk bekämpning av gräshoppor är vanligt förekommande.

Nationell bevarandestatus 2001

I slutet av 1990-talet häckade 55–60 par i Sverige, varav 45 på Öland. Populationen på Öland är stabil. Ökande bestånd på fastlandet i början av 1990-talet, dock åter minskande i slutet av samma årtionde. Arten häckar i följande län: M, I, H, C och U. Tillfälliga häckningar har skett i K, N, O, E, D, AB och T-län.

Den europeiska populationen utanför Ryssland sägs uppgå till cirka 8 000 häckande par, varav cirka 3 500 par i Frankrike och drygt 1 000 par i Spanien. Beståndet i den europeiska delen av Ryssland har skattats till drygt 25 000 par.

Ängshöken är rödlistad i Sverige där den är placerad i kategorin Starkt hotad (EN).



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

BirdLife International betecknar ängshöken som *Secure* i Europa. Arten är placerad i SPEC kategori 4, vilket innebär att artens globala population är koncentrerad till Europa och att arten har en tillfredsställande bevarandestatus i området (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Populationen på Öland (H-län) är speciellt viktig att bevara. En målsättning bör vara att Ölandsbeståndet håller sig konstant över 50 par, eller helst ökar till cirka 100 par. För landet som helhet bör eftersträvas ett häckande bestånd om minst 150 par, spridda i utbredningsområdet enligt ovan.

För att erhålla gynnsamt bevarandestatus krävs ett bestånd om drygt 500 par, vilket förmodligen är omöjligt att uppnå.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Ängshöken är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av ängshök. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av ängshök.

Ängshök tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid en etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattning (MB 11: 13–14 och förordningen om vattenverksamhet).

Ängshöken är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Ängshöken är upptagen i appendix 2 i Bonnkonventionen (flyttande arter).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Häckningslokaler för ängshök bör i möjligaste mån skyddas från störning och exploatering genom naturvårdsavtal, reservat eller liknande.

Vid sidan av skydd är skötsel av ängshökens häckningslokaler nödvändigt för att arten skall ha en framtid i Sverige. På Öland och Gotland bör planterad tallskog som är på väg upp i alvarmark som dominerad av ölandstok (extensivt hävdad), tas bort i eller i direkt anslutning till häckningslokaler för arten. Traditionella häckplatser som håller på att växa igen med alltför vidsträckt snår av en- och slånbuskar p.g.a. upphörd hävd, eller agmyrar som växer igen helt med videsnår bör röjas och därefter betas. Småvatten, agmyrar och andra våtmarker på alvaret som tidigare dikats bör återskapas och därefter betas.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

I de fall boplatser hittas i växande gröda bör alltid markägaren meddelas så att lämpliga hänsyn kan tas när fälten skall skördas.

I Natura 2000-områden med häckande ängshök bör beaktas att vandringsleder, vägdragning etc. ej tillåts ske närmare än 300 m från bopplatsen. Videsnår, vass, ölandstok eller annan vegetation där bopplatsen ligger får ej röjas bort. Vattenståndshöjning under maj–augusti medför stor risk att häckningen spolieras.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Gensböl, B. och Staav, R. 1986. Rovfåglar i Europa, Nordafrika och Mellanöstern. Stockholm.*
Rodebrand, S. 1980. Projekt Ängshök. Sveriges Natur 71: 160-163.
*Rodebrand, S. 1996. Ängshöken *Circus pygargus* på Öland. *Calidris* 25(3): 99-116.*
*Svensson, H.-G. 1996. Ängshöken i östra Småland. *Fåglar i östra Småland* 9: 80-84.*

Webbadresser

<http://www-umea.slu.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>



A091 Kungsörn (*Aquila chrysaetos*)

Uppdaterad senast: 2003-04-08

Ansvarig för vägledningen: Krister Mild, Naturvårdsverket. krister.mild@naturvardsverket.se
Faktaunderlag från bl.a.: Mikael Svensson, MS Naturfakta, Martin Tjernberg, ArtDatabanken, SLU. martin.tjernberg@ArtData.slu.se

Ekologiska krav

Tillgång till lämpliga bytesdjur, vilket skiftar mellan olika geografiska områden (mestadels däggdjur och fåglar i storleksklassen 0,5–5 kilo).

Tillgång till lämplig plats att bygga sitt bo på. I områden som saknar klippor/bergsbranter är arten hänvisad till att bygga boet i träd med grova sidogrenar. I Norrlands skogsland innebär detta oftast tallar äldre än 200 år. Cirka hälften av den svenska kungsörnsstammen är beroende av tillgång till lämpliga boträd.

Föredrar områden med låg störningsfrekvens från människor och undviker därför bebyggda områden. De häckande örnarna är som mest störningskänsliga under januari–maj.

Spridningsförmåga

Artens hemområde varierar mellan 75–200 km² beroende på bytestillgång.

De köns mogna örnarna är i huvudsak stannfåglar, men de etablerade paren i Norrland drar sig åtminstone till en viss del söderut under december–februari. Ungfågeln rör sig över betydande områden under de första levnadsåren, men ytterst få lämnar landet. När de etablerar sig vid 4–5 års ålder sker detta i allmänhet i närheten av födelseområdet.

Hotbild

Förföljelse, för närvarande mest uttalad i fjälltrakterna. Den främsta orsaken till förföljelsen grundar sig på att kungsörnen till viss del livnar sig på renkalvar.

För Norrland och nordvästra Svealand medför försvinnandet av gammelträd (evighetsträd) svårigheter för den skogslevande populationen att finna lämpliga boplatser, vilket i sin tur kan medföra reducerad reproduktionstakt och minskande bestånd. Förutom att spara grova evighetsträd (tallar) bör avverkning ej ske i följande terrängformationer eller biotopelement; i branta sluttningar i anslutning till berg, på blockrika bergshöjder, i eller i anslutning till kursudalar/klyftdalar eller på myrholmar

Det starkt utbyggda skogsvägnätet samt omfattande trafik med flyg och snöskoter har medfört att de flesta platser är lättåtkomliga för friluftslivet och därmed finns en ökad risk för störning (allvarligast från januari fram till mitten av maj).

Försämrade tillgång på lämpliga byten, t.ex. lokalt i vissa fjällområden p.g.a. den fria småviltjakten eller p.g.a. biotopförändringar orsakade av skogsbruket.

Kraftledningsdöd och problemet med tågdödade örnar vid renkadaver.

Framtida vindkraftsparker i fjällen kan medföra ökad dödlighet.



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Äggsamlare och falkenerare.

Nationell bevarandestatus 2001

Kungsrörnen häckar med säkerhet i följande län; M, I, F, N, C, S, W, X, Y, Z, AC, BD.

Antalet kända revir uppgår till drygt 550 och beräknas kunna vara maximalt 670. Med ett revir menas ett geografiskt område där ett eller flera bon är kända. Alla revir är dock ej besatta av örnar, bl.a. på grund av förföljelse. Antalet revir som är besatta av par eller ensamma örnar uppgår därför troligen till mellan 400–500.

Häckningsframgången är god eller acceptabel i större delen av Norrlands skogsland samt på Gotland och i Skåne. I dessa områden är bestånden stabila eller ökande. Inom stora delar av fjälln och i det fjällnära skogslandet är dock reproduktionen mycket dålig och ett stort antal revir står outnyttjade. Kraftig förföljelse är konstaterad i Z läns fjälltrakter och mycket tyder på att förföljelsen är omfattande även i andra delar av fjälln, likaså i Tornedalen. Orsaken till dålig förnyring i fjälln kan även ha andra bidragande orsaker.

Det europeiska häckfågelbeståndet uppgår till 5 000–6 000 par.

Kungsrörnen är rödlistad i Sverige, där den är placerad i kategorin Missgynnad (NT).

BirdLife International betecknar kungsrörnen som Sällsynt i Europa och menar att det är angeläget att Europa tar ett ansvar i dess bevarande. Arten är placerad i SPEC kategori 3, vilket innebär att dess utbredning inte är koncentrerad till Europa, men att den där har en otillfredsställande bevarandestatus (Tucker & Heath 1994).

Nationella bevarandemål (Ej fastställda av Naturvårdsverket)

Rovdjurspropositionen 2000/01:57 och miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2000/01:MJU 9 fastslår att miniminivån för kungsrörnsstammen skall vara 600 årliga häckningar och att stammens utbredningsområde inte bör påverkas av människan.

Bevarandeåtgärder

Regelverk

Kungsrörnen är fredad (3 § i jaktlagen (1987:259)). Fredningen gäller också dess ägg och bon.

Enligt 1 a § Artskyddsförordningen är det förbjudet att avsiktligt störa fåglarna, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttningstid. Det är även förbjudet att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplatsar.

I rådets förordning (EG) nr 338/97 regleras import och export samt försäljning av levande och döda exemplar av kungsrörn. Sådan import och export samt försäljning får endast ske efter tillstånd från Jordbruksverket.

Artskyddsförordningen (1998:179) förbjuder förvaring av levande exemplar av kungsrörn.

Kungsrörn tillhör Statens vilt (33 § jaktförordningen (1987:905)). Exemplar som omhändertas eller påträffas döda eller dödas tillfaller Staten.

Vid en avverkning, etablering av vindkraftverk eller annan form av exploatering kan tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB krävas.

Beroende på var i landet man befinner sig gäller antingen tillståndsplikt för eller förbud mot markavvattnings (MB 11: 13–14 och förordningen om vattenverksamhet).



Natura 2000

Art- och naturtypsvisa vägledningar

Kungsörnen är upptagen i Bilaga II (strängt skyddade djurarter) i Bernkonventionen (konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö).

Kungsörnen är upptagen i bilaga 2 i Bonnkonventionen.

Andra typer av befintliga bevarandeåtgärder

Frivilliga överenskommelser med skogsbolag och privata skogsägare om skydd vid boplats eller modifikationer av skogsbilvägdragningar.

Utfodring vintertid för att öka ungfågelöverlevnaden (sker ideellt).

Övervakning av delpopulationer (sker ideellt).

"Flyttning" av boplatser som är utsatta för störning och/eller förföljelse genom att bygga konstgjorda bon på nya ställen (sker ideellt).

Behov av ytterligare bevarandeåtgärder (*Ej fastställt av Naturvårdsverket*)

Boplatser för kungsörn bör alltid skyddas från skogsbruksåtgärder genom naturvårdsavtal eller liknande.

Avverkning eller andra skogsbruksåtgärder bör ej tillåtas i närheten av häckningsplatserna under häckningssäsongen (februari–augusti).

Skogsbruket bör regelmässigt lämna kraftiga tallar och låta dessa bli s.k. evighetsträd i en mycket större omfattning än vad som sker idag.

Vindkraftsanläggningar bör ej placeras i närheten av platser som hyser häckande kungsörn. Hur nära en boplats vindmøllor kan placeras utan att på ett menligt sätt påverka örnarnas dödlighet håller f.n. på att undersökas. När det gäller telemaster rekommenderas att dessa placeras på ett avstånd på 2–3 km från känd boplats.

Ett utökat samarbete mellan länsstyrelsen och polisen/tullen är önskvärt för att kunna minska faunakriminaliteten.

Det vore värdefullt med en utökning av antalet biologiskt kunniga naturbevakare i de tre fjäll-länen.

Bidrag till den ideella övervakning/inventering som sker idag.

Ersättning för örnslagna renar bör i första hand gälla inom åretruntmarkerna och ställas i relation till den verkliga örnforekomsten inom resp. sameby.

Begränsning av skogliga åtgärder på eller i anslutning till häckningsplatser samt allmänhetens tillträde till särskilt känsliga platser. I Natura 2000-område med häckande kungsörn bör bl.a. följande beaktas: Eftersom arten är mycket störningskänslig bör vägar, stigar/leder etc. dras minst 500 m från boplatsen. Skyddande skog skall alltid sparas runt boplatsen, och som utgångspunkt bör därvid 200 m radie gälla. Denna schablonmässigt satta gräns kan därefter modifieras så att en lösning hittas som är bäst för lokalen i fråga. Arealen på det sparade skogspartiet kan variera från några hektar till åtskilliga tiotals ha beroende på topografi, vindexponering etc.

Exempel på mått/parametrar för uppföljning

Framtagande av metoder och parametrar för uppföljningen av Natura 2000-områden är under arbete i ett separat projekt och saknas därför än så länge i denna vägledning. Det kommer att

läggas in i ett senare skede. För vidare information – ta kontakt med miljöövervakningen på respektive Länsstyrelse.

Litteratur

- Ahlgren, C-G. 1995. 107 utfodringsplatser i Sverige 1994–95. *Kungsörnen 1995*, sid. 2–8.
- Bengtsson, K. 1995. *Kungsörnen i Skåne 1989–95. Anser 34: 215–216.*
- Bergquist, M. & Lindström, B-O. 1996. *Kungsörnen i Norrbotten 1995. Kungsörnen 1996*, sid. 18–19.
- Birkö, T. 1995. *Kungsörnen i Ångermanland. Kungsörnen 1995*, sid. 26–31.
- Eriksson, T., Halling, S., Häger, A. & Hörnfeldt, B. 1996. *Lägesrapport från Västerbotten. Kungsörnen 1996*, sid. 23–27.
- Franzén, R. 1996. *Kungsörnen som predator på ren. Kungsörnen 1996*, sid. 2–11.
- Hedgren, S. 1996. *Kungsörnen på Gotland. Kungsörnen 1996*, sid. 20–22.
- Högström, S. & Wiss, L-E. 1992. *Diet of the Golden Eagle Aquila chrysaetus (L.) in Gotland, Sweden during the breeding season. Ornis Fennica 69: 39–44.*
- Karlsen, S. 1978. *Tap av bufe og rein og vare ørners forhold till disse dyra. Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk, Viltrapport 6, 59 sid.*
- Miljödepartementet. *Statens offentliga utredningar 1999:146. Sammanhållen rovdjurspolitik. Slutbetänkande av rovdjursutredningen.*
- Miljödepartementet. *Statens offentliga utredningar 1999:146. Bilagor till Sammanhållen rovdjurspolitik. Slutbetänkande av rovdjursutredningen.*
- Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2000/01: MJU9. *Sammanhållen rovdjurspolitik. Regeringens proposition 2000/01:57. Sammanhållen rovdjurspolitik.*
- Tjernberg, M. 1981. *Diet of the golden eagle Aquila chrysaetos during the breeding season in Sweden. Holarct. Ecol. 4: 12–19.*
- Tjernberg, M. 1983. *Prey abundance and reproductive success of the golden eagle Aquila chrysaetos in Sweden. Holarct. Ecol. 6: 17–23.*
- Tjernberg, M. 1983. *Habitat and nest site features of golden eagle Aquila chrysaetos (L.), in Sweden. Viltrevy 12: 131–163.*
- Tjernberg, M. 1985. *Spacing of Golden Eagle Aquila chrysaetos nests in relation to nest site and food availability. Ibis 127: 250–255.*
- Tjernberg, M. 1986. *Jaktmetoder, bytesval och jaktframgång hos övervintrande kungsörnar i södra Sverige. Vår Fågelvärld 45: 327–339.*
- Tjernberg, M. 1986. *Kungsörnen och skogsbruket - En utvärdering av skogsbrukets inverkan på häckningslokaler för kungsörn i Norrbottens län, samt förslag till hänsynsregler. - Rapp. Inst. Viltkol. 12, Uppsala. 76 sid.*
- Tjernberg, M. 1990. *Kungsörnen Aquila chrysaetos i Sverige – utbredning, status och hot. Vår Fågelvärld 49: 337–348.*
- Tjernberg, M. 1995. *Kungsörnens utbredning och status i Sverige 1995. Kungsörnen 1995*, sid. 9–13.
- Tjernberg, M. 1999. *Kungsörnens demografi. CBM:s Skriftserie 1: 125–130.*
- Tjernberg, M. 2000. *Kungsörnen i Sverige. Sid. 41-45 I: SOF 2000. Fågelåret 1999. Stockholm.*

Webbadresser

<http://www.umea.sl.u.se/MiljoData/webrod/SOKNING.cfm>